בס"ד

דרכי חינוך
בונים את דור העתיד

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

פרשת בהר - תשע"א | גליון קס"ז | שנה חמישית

דבר תורה

"וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת תְּבוּאָתֵנוּ. וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה לְשֹׁלֹשׁ הַשָּׁנִים. וּזְרַעְתֶּם אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן". (ויקרא כ"ה כ' - כ"ב)

ברכת ה' בשנה השישית לשלש השנים, מבאר רש"י, היתה בכל שמיטה ושמיטה, שהתבואה שגדלה בשנה השישית, הספיקה לשנה בה גדלה, החל מניסן ואילך, לכל השנה השביעית שבה לא זרעו מפני קדושתה, למחצית הראשונה של השנה השמינית, עד ימי ניסן שכבר גדלה התבואה שזרעו בה חודש מרחשון. ומוסיפה התורה ואומרת, שאף למחצית השניה של השנה, לכל ימות הקיץ, עד לתחילת השנה התשיעית, שבתשרי הוא עת האסיף לבית, עד אותה העת תספיק התבואה של השנה השישית.

ומוסיף רש"י ומבאר, שהיו שנים בהם הנס היה גדול עוד יותר, שהתבואה של השנה השישית הספיקה לארבע שנים, בשנה השישית הסמוכה ליובל, שהתבואה של אותה שנה היתה צריכה להספיק לשלשת השנים שבכל שנה, אך היות והשנה השמינית (שהיא השלישית מהשישית), גם היא אסורה בעבודת השדה מפני קדושת היובל, ורק בשנה התשיעית יכלו להתחיל לזרוע, בשנים אלו היה נס שהתבואה של השנה השישית הספיקה לארבע שנים, עד תחילת השנה העשירית, בעת שאספו לבית את התבואה של השנה התשיעית.

לפי דברי רש"י הללו, יש להבין, מדוע כשהתורה כותבת את הנס שתגדל תבואה בשנה אחת עבור השנים שלאחריה, היא כותבת רק את הנס הקטן יותר, "וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה לְשֹׁלֹשׁ הַשָּׁנִים", שתגדל תבואה המספיקה לשלוש שנים, כאשר היה נס גדול יותר, שתגדל תבואה עבור ארבע שנים, וכ"ש שבשנה שאין צורך בנס הגדול יותר, יהיה הנס שתגדל לשלוש שנים.

עוד צריך להבין את סדר הפסוקים בפרשה, שהפרשה פותחת במצות שמיטה, לאחר מכן מצות יובל, והלכות מכירת קרקע החוזרת ביובל, ושוב לכאורה חוזרת למצות שמיטה, עם שאלה 'מה נאכל' וההבטחה על הברכה המיוחדת שתהיה בשנה השישית. ומיד בסיום ההבטחה על הברכה המיוחדת מסיימת התורה את הפרשה בפסוקים אודות יציאת הקרקעות ביובל, שהארץ לא תמכר לצמיתות, ויתנו גאולה לארץ. וצריך ביאור, מדוע הוכנסו פסוקי ה'מה נאכל' עם ההבטחה המיוחדת במקום זה, ולא בתחילת הפרשה, בפסוקי מצות שמיטה.

הגאון רבי חיים ברלין זצ"ל מבאר את הפסוקים בדרך מחודשת, והיא, שפסוקי 'מה נאכל' וההבטחה שבעקבותיה, לא מדברים כלל אודות הניסים שיהיו לשומרי השביעית, אלא מדברים אודות דיני מכירת וגאולת השדות של היובל, ועל כן הפסוקים נמצאים במקומם.

התורה כותבת אודות מכירת שדות בארץ ישראל בשנים בהם נהג היובל (כ"ה ט"ו – ט"ז), "בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיֹּבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכֹּר לָךְ. לְפִי רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ", שהיות והמכירה היתה רק עד לשנת היובל, לכך השדה נמכרה לפי מספר שני התבואות שנשארו, דהיינו, מונים כמה שנות זריעה נשארו עד היובל, ובכפולות של מחיר שנת זריעה, מוכרים את השדה, ע"ד משל, אם נשארו עשר שנים, ומחיר שנה אחת הוא אלף, מוכרים את השדה בעשרת אלפים.

והקשו רבים מהמפרשים (עי' רש"ש ערכין כ"ט ב' ד"ה רש"י), היאך ניתן למכור עשר שנים לפי מחיר עשר זריעות, הרי בכל עשר שנים יש לכה"פ שמיטה אחת, והתורה אומרת שהמכירה היא לפי 'מספר שני תבואות', א"כ על עשר שנים צריך לשלם לפי תשע זריעות.

מבאר הגר"ח, שאלה זו שואלת התורה, "וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת תְּבוּאָתֵנוּ", היאך יתכן ובשעת קניית השדות נשלם על כל השנים, כאשר בכל שבע שנים יש שנה אחת שלא נזרע ולא נאסוף את תבואתינו. ועל כך משיבה התורה, "וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה לְשֹׁלֹשׁ הַשָּׁנִים...", שהיות ובשנה השישית יהיה יבול כפול שיספיק לשלוש שנים, נמצא שהחשבון ראוי שיש לחשב למחיר השדה את כל שנות השמיטה, ונמצא שפסוקים אלו מבוארים היטב במקומם.

ולפי"ז מבואר היטב מדוע התורה לא כותבת ומזכירה את הנס הגדול יותר שיגדל לארבע שנים, היות ונס זה אין לו כלל שייכות לפרשה זו, שבמכירת שדות אינו משלם על שנת היובל, שהרי היא חוזרת לבעליה, על כן כתבה התורה רק את הנס ששייך לפרשת מכירת השדות.

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולכותבים הכותבים - מוגש עילית - ארץ ישראל

כתב חידה

לזקנה זכיתי ובה נכתרתי,
ועשרות זקנים הרגתי.

נצטערתי ונתאבלתי ימים רבים,
עד שנבואה קיבלתי ממרומים.

כדי להנצל מהריגתי,
לצאת למלחמה נצטויתי.

מי אני?

רמז: דמות הקשורה לפרשה

תזכורת: הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה או ברמיזתה בפרשה או בפרש"י

מעשה רב

שעות ספורות לאחר נפילת הטילים באחד היישובים המרוחקים בארץ הקודש, התקיימה במקום שמחת ה'בר מצוה' לבנו של ר' ראובן המתגורר במקום.

לאחר ששמע הדוד ר' שמעון על ה'ארועים' הלא משמחים, התלבט קשות, האם יסע עם בני משפחתו לשמחת הבר מצוה, מה גם שלא נעים להעדר מהשמחה המשפחתית, או שיש להמנע מנסיעה זו, מפני האיסור לילך למקום סכנה.

כשר' שמעון שיתף את ר' לוי שכנו בהתלבטותו, טען לו ר' לוי, שלכאורה פשוט שיכול ליסוע ואין בזה כל שאלה, וזאת משום ש'מקום סכנה' הוא דוקא כשהסכנה מצד המקום, לא כאשר הסכנה היא מצד מקרים חיצוניים, שעשויים כעיקרון לפגוע ח"ו גם בכל מקום. וראיה לדבריו הביא ר' לוי, מכל אותם כבישים שאירעו בהם תאונות דרכים לרוב, ר"ל, שלא שמענו שיש להימנע מהנסיעה בכבישים אלו מדין מקום סכנה, למרות שבודאי יש חיוב לנהוג משנה זהירות בדרכים.

ואילו ר' שמעון טען, שיש חילוק, מכיון שבעוד שבכבישים, התאונה יכולה להגרם ח"ו על דרך הרוב מצד התנהגות הנהג, ללא קשר למקום, משא"כ בירי הטילים, שונאי ישראל מכוונים אותם דוקא למקומות מסויימים, והעובדא היא שכבר מספר פעמים נפלו הטילים באותו יישוב, ולכך יש מקום להסתפק אם דין המקום כ'מקום סכנה', ויש להמנע מליסוע לשם.

השאלה היא, הצדק עם מי ?

לחכימא ברמיזא

איתא ברש"י (עירובין י"ח ב'), "ולא אחרי עבודת גלולים. שמא ימשך אחריה, וכתיב הרחק מעליה דרכך, ואמרינן זו האפיקורסות".

לפי"ז יש צורך ליישב עובדא באדם גדול מסוים.

התדע מיהו ?

[ואם תדע על מי העיד רבו שכל מעשיו לשם שמים, תגלה מיהו].

מבין חידות

איך יתכן שאחד שכח לספור, ולאחר תפלת ערבית של יום המחרת, אם יספור גם את הספירה של הלילה הקודם, יוכל להמשיך לספור בברכה כל הימים [לא באופן שחצה את 'קו התאריך' וכיו"ב].

מענייא דסדרא

עבד כנעני מצינו שדינו כישראל בכמה דינים (עי' סנהדרין נ"ח ב', ועוד).
היכן ע"פ פרשתינו ניתן להוכיח אם נוהג לאו ד'לא תחנם' בעבד כנעני.

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת **לאה** ע"ה בת יבלחט"א מרן רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א
אשת מורינו הגאון רבי עזריאל **אויערבך** שליט"א

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, אם אפשר להניח בערב פסח קודם זמן האיסור, מוצרי מזון של חמץ, בתיבות לאכסון מוצרי מזון של עמותות הצדקה[1], כשהתיבות מלאים על גדותיהם, אם יש לחשוש שיהיה זה חמץ שעבר עליו הפסח, מאחר שהצדקה לא זכתה בזה, משום שהוא כחצר שאינה משתמרת.

כדי להשיב על שאלה זו, עלינו לברר כמה פרטים וכדלהלן: א. מהו גדר הקנין בתיבות הצדקה המוצבות הרח"ר. ב. האם גבאי הצדקה נחשב כבעלים של הצדקה, ואם לא מכר את החמץ, עובר הוא באיסור 'בל יראה'. ג. האם הנחת חפצים עבור צדקה, במקום שאינו משתמר, הוא באחריות נותן הצדקה, או באחריות הגבאי. ד. אם בהנחת ממון או מוצרים במקומות אלו, האם היות ואינם משתמרים נחשב הדבר להפקר, מה גם שהנותן מתיאש מזה, ובמיוחד שטרם זכה בהם גבאי הצדקה.

א) איתא בירושלמי פ"ק דפסחים ה"א, "ר' ירמיה בעי, בתי כנסיות ובתי מדרשות מהו שיהו צריכין בדיקה, מה צריכה ליה, שכן מכניסין לשם בשבתות ובר"ח, ותהא פשיטא ליה, הכן הוא צריכה ליה הואיל ואורן מרובה, מהו שיהא צריך לבודקו בתחילה ביום לאור הנר".

הקרבן העדה והפני משה, מבארים, שבתחילה סבר הירושלמי ששאלת ר' ירמיה היתה, האם בתיב"נ ובתימ"ד נקראים מקום שמכניסין בו חמץ, ועל"ז משיב הירושלמי, שמכניח שיש סעודות בשבת לגבאים ולאורחים, וכן בר"ח לכלל הציבור בקידוש החודש וכדומה, לפיכך הם נחשבים מקום שמכניסין בו חמץ, ומקשה הירושלמי, דא"כ פשוט שצריך בדיקה, ומתרץ שהשאלה היתה אם צריך בדיקה לאור הנר, או מכיון שאורן רב, אפשר לבדוק באור היום.

ב) ולכאו' צ"ב, שלא נתבאר בירושלמי על מי חובת הבדיקה, וגם לא נתבאר מדוע בכלל יש חובת בדיקה, הרי ברחובות רה"ר למשל, לא מצינו חובת בדיקה, גם לא במקומות שיש קירוי דלא שכיחי עוברים.

והנה הירושלמי הנ"ל נפסק להלכה בשו"ע או"ח סי' תל"ג ס"י, ושם מבואר הטעם, "מפני שהתינוקות מכניסים בהם חמץ". וכתב שם במ"ב סקמ"ג שחיוב הבדיקה מוטל על שמשי ביהכ"נ, ומוסיף וכותב, "אבל אי"צ לבטל אחר הבדיקה, לפי שאינם יכולים לבטל ולהפקיר חמץ שאינו שלהם".

וצ"ב, שאם מדובר בחמץ שהתינוקות השאירו בביהכ"נ, ודאי הוריהם התייאשו מזה, וגם בדרך כלל כשמביאים לתינוקות לאכול בביהכ"נ, בעצם הנתינה להם כבר מתיאשים (וכתבנו ע"ז בעזה"י עוד לעיל בגליון ק"ב, בתשובה למעשה רב, ע"ש), וא"כ מי בדיוק בעלים עליו ע"ז, ולמה שיצטרכו לבטל חמץ כזה שהוא הפקר, וגם מה הצרכנו בדיקה מצד מצד שסר"ס מצוי בתוך הבהכ"נ ובתימ"ד חמץ, י"ל דזה משום שלא יבוא לאכלו, לא מצד עצם איסור ב' יראה, שדין חמץ זה כהפקר.

ג) ועי' במ"ב סי' תמ"ה סקי"ח, שכתב בשם האחרונים, "דאם הפקירו וזרקו למקום הפקר קודם זמן האיסור, שוב אין עליו חובת ביעור וכו', אלא דאפילו אם הניחו במקום המופקר לכל, צריך שיפקירנו לגמרי בפיו ובלבו, ולא יהיה בדעתו בשעת הפקר לחזור ולזכות בו לאחר הפסח, שאם שי בדעתו כך אינו הפקר גמור כל זמן שלא זכה בו אחר". ולפי"ז בנידו"ד, כשהוא מוכח שאין בדעתו לחזור ולזכות, מה גם שלכאורה אסור לו לחזור בו מצד שמסרו לעניים, וכדין נדרי צדקה, הסברא נותנת דאפילו בלא שפירש בפיו הוא הפקר, גם אם הצדקה עדין לא זכה בו, מצד שהוא בחצר שאינה משתמרת, ועכ"פ מבואר דכשחמצו במקום הפקר, והוא הפקירו, אינו עובר עליו, וא"כ למה בבתיב"נ ובתימ"ד נחשב שנשאר בבעלותו, עד שאין הגבאים יכולים לבטלו. ומלבד זה למה יצטרכו לבטל, כיון שהפקר הוא.

ד) ואמנם כעי"ז העיר הרמ"א ע"ד השו"ע סי' תל"ג ס"ו, שכתב, דאין להשליך חמץ ודאי מותר להשליך שם. וע"ע במ"ב תל"ג סקכ"ח שכתב, "אבל למקום מופקר לרבים, כגון רחוב[2] מותר להשליך שם חמצו, ולהפקירו קודם זמן איסורו, ואם לא אכלוהו העוברים, ונשאר עד אחר זמן איסורו, לא איכפת לן, כיון שכבר יצא מרשותו, דומיא דמוכר לעכו"ם קודם זמן איסורו".

ה) ועיין בבאר הגולה על השו"ע תל"ג ו', שתירץ את קושיית הרמ"א מסתירת השו"ע, דצ"ל שבסי' תל"ב ס"ו, "איירי בחצר המשתמרת, שדרין בו, ולקמן (סי' תמ"ה ס"ג), איירי במקום הפקר כנזכר שם", וכנראה מזה דביהכ"נ וביהמ"ד נחשב לחצר המשתמרת, שלכן לא מהני מה שמונח שם, אבל צ"ב דהא במסירתו לתינוקות כבר הוציאו לרה"ר ונתייאשו מהם, וכמשו"ת.

ו) ואולם בשו"ת מנחת יצחק ח"ג עמ' א' אות י"ב, כתב על ההלכה שיש חיוב בדיקה בבתיכ"נ ובתימ"ד, "ע"כ הטעם, משום דקנו הצבור את החמץ מדין חצר, דביהכ"נ דינו כמו חצר השותפין דקונה, כמבואר בשו"ע או"ח סי' ל', ובקצוה"ח סי' ר' סק"א, וש"מ דיש לכל אחד ואחד מהצבור דין בעלות, ומוטל עליהם איסור בל יראה, דא"כ אמאי מחויבים בבדיקה, ומנהלי הצבור נכנסו תחתיהם לחיוב בדיקה מטעם שליחות, וביותר משמסתבא המה ב"כ חברי הצבור".

אלא דבהמשך שם באות י"ג דוחה זה, לפמ"ש המהרש"ם דבשותפים בחמץ שיש בו פחות מכזית לכל אחד, להסוברים דבחצי שיעור ליכא בל יראה, וגם לשיטת מהר"ם שבקצוה"ח סי' ר"ס, דאין חצר השותפין קונה לשותפות, ובפרט גבי איסורא דלא ניח"ל דליקיני, א"כ אין החמץ שלו, ואינו עובר, אבל מ"מ החמירו מצד שלא יבוא לאכלו, ע"ש.

ולפי"ז בנידו"ד, אם החמץ שתרם לתיבות הצדקה נמצא במקום שאינו משתמר ברה"ר, כיון שהניח קודם זמן איסורו, אע"פ שקופת הצדקה עדיין לא זכתה בזה, כיון שהוא מונח ברה"ר, והנותן כבר התייאש לגמרי מזה, אין עובר עליו, וכדמובאר במ"ב סי' תל"ג סקכ"ח הנ"ל.

ז) ויותר מזה מצינו בשו"ח, אסיפת דינים, מערכת חמץ ומצה סי' מ' אות א', אודות מי שהקדיש קמח של חמץ לעני מסויים בתורת נדבה, אבל עדיין לא מסר לו, וגם לא הודיע לו על כך, ושכח הנודב למכרו קודם הפסח, ומביא שפסק ע"ז בס' חיים של שלום סי' ח"ן, "דאף להרמב"ם ודעימיה, דשומר דבר של הקדש אינו פטור אלא מגנייבה ואבידה, אבל בפשיעה חייב, מ"מ בזה שלא קיבל עליו לשמור, רק שאמר הרי זו, לא נעשה שומר עליו, ופטור אף מפשיעה, אף לדעת הרמב"ם, וכיון דלכו"ע בנדבה שאומר הרי זו אין עליו שום אחריות... א"כ זה הבעה"ב שהקדיש הקמח בהרי זה לפלוני, לא עבר על ב"ל יראה כלל, ומותר הקמח הזה שעבר עליו הפסח" (וע"ש מש"כ למה לא יעבור בל יראה מצד "הואיל ואי בעי מיתשיל").

ומבאר שם עוד, שגם מצד העני המקבל, נמי לא נאסר, אע"פ שבצדקה נמי אמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, כמ"ש במחנ"א הל' צדקה סי' ד', "מ"מ העני חשיב כאונס, דהא לא נודע לו קודם הפסח שיש לו חמץ, ודעת התשב"ץ סי' קצ"ט שבאונס לא קניס ר"ש, ואפילו לדעת הרמב"ם, עי' שע"ע או"ח סי' תמ"ח, שסובר דגם באונס שי לקנוט, הכא שמסתמא העני המקבל ביטל כל חמירא דאית ליה, אע"ג דלא סגי בביטול לחוד, מ"מ אינו רק משום הערמה כמבואר בירושלמי וכו', והכא דלא שייך הערמה כיון שלא נודע לו קודם פסח, אין לקונטו", וע"ש עוד טעמים להקל.

עכ"פ נוכל ללמוד דמכל שכן בנידו"ד שלא זכה בשביל עני המסויים, אלא הניח בקופה של צדקה, דודאי לא קיבל עליו לשמור, וגם לרשות צדקה אכתי לא נכנס, אם לא היה בתוך התיבה ממש כשהוא משתמר, והגם שיש סברא לומר, דאנשים נמנעים מליקח מה שמונח ליד תיבת הצדקה, וגם מירתת משום 'נתפס עליו כגנב,' ואולי גם מצד המשטרה שלא יתפסוהו, וממילא אולי סגי בזה שיחשב למשתמר [ע"כ במה שנמצא בתיבה עצמה, אע"פ שאפשר למשוך ולהוציא החוצה את המוצרים] מ"מ לא גרע כמובן מסברות ההיתר הנ"ל בנודב הקמח לעני המסויים.

ח) ואחר החיפוש מצאתי בעזה"י בשו"ת בצל החכמה ח"ו סי' צ"ה, שנשאל על חברת צדקה שחילקה חבילות אטריות שעבר עליהם הפסח, וחממונים לא מכרו לגוי, והשיב להיתר, וזה עפמ"ש בחו"מ סי' ש"א ס"ו, "מי שהפקידו אצלו מעות ענ"ים... ופעש בהם ונגנבו פטור, שנאמר לשמור ולא לחלק לענ"ים, והרי הוא ממון שאין לו תובע"ים..", ולפי"ז כתב בבצלה"ח, "נלע"ד דכל גבאי צדקה שהופקד אצלו חמץ לחלקו לענ"ים, ולא ביערו לפני הפסח, ועבר עליו הפסח, אותו חמץ מותר אפילו באכילה, דכיון שאין הגבאי חייב אפילו באחריות פשיעה, הרי הוא בכלל אבל אתה רואה של אחרים... ואף דמבואר באו"ח תמ"ג ב' בישראל שהיה בידו חמצו של ישראל אחר כו', חייב לבערו אפילו אינו חייב באחריות, ע"ש במ"א הטעם שהוא כדי שלא יעבור עליו המפקיד, וא"כ בנבאי צדקה שאין החמץ שייך עדיין לשום עני, אף אם לא יבער, אין מי שיעבור עליו, שמרשות הנותן כבר יצא, ולרשות העני עדיין לא בא", וע"ש עוד מש"כ דבנדו"ד שהחמץ שביד הגבאי אינו מיוחד לשום עני, ועכ"פ לגבי קנס לאחר הפסח, ודאי יש לסמוך להקל כדעת הרבה פוסקים שהובאו במנ"מ מצוה י"א דאין חיוב ביעור בכה"ג, ע"ש.

ולהלן שם בבצלה"ח, שקיל וטרי, דגם מצד דין 'טובת הנאה ממון'[3] אין לחייב הגזבר בביעור, דכיון דאין לו בגוף החמץ שום קנין וזכות [ולא כמו בשאר טוה"נ שהיה ממונו אלא שמחוייב ליתנו מדין מתנות כהונה וכיו"ב], אינו נאסר, ומצדד עוד להתיר עפמ"ש בנודע ביהודה, קמא או"ח סי' כ, דכל שבעל החמץ עצמו אין מצווה לבערו מאיזה טעם, אפילו אם זה שהחמץ ברשותו עובר עליו בל יראה מה"ת, אין דין קנס דחמץ שעבר עליו הפסח על בעל החמץ, אלא שבמ"ב סי' תמ"ח ס"ג בביה"ל ד"ה חמץ, כתב, שהאחרונים חולקים עליו, ע"ש.

ט) ולבסוף מסיק בבצלה"ח טעם להיתר, מצד "דכמו שהיא החמץ שייך לפקידי החברה, כמו"כ המחסנים בהם אוכסנו דברים המוצים הנ"ל משך ימי הפסח, אינם שייכים לפקידים הנ"ל, שהרי שכירות מחסנים הנ"ל משתלמת מקופת החברה, נמצא המשך אינו של הפקידים, והרשות שהחמץ שם ג"כ אינו של הפקידים, א"כ ה"ז דומה לדין המבואר דבקיבל אחריות על חמצו של אחרים ברשות אחרים, היכי שלא בא לרשותו של השיראל שקיבל אחריות מעולם, שהישראל פטור מלבערו, עי' עטרת זקנים או"ח ת"מ א' ובחק יעקב שם, וא"כ הלא גם בנדו"ד, לא באו דברים חמוצים אלו לבית פקידי החברה, אלא הובאו ישר למחסני החברה, ע"כ נלע"ד שאפילו אם היה על פקידי החברה אחריות גניבה ואבידה אינם עוברים עליו בל יראה, וכשיבער עליהם הפסח, מותרים אפילו באכילה, כנלע"ד נכון מאד בס"ד".

שו"ר גם בשו"ת חלקת יואב (להג"ר יואב יהושע קינצק זצ"ל, שרבו המובהק, בעל ה'אבני נזר' כתב עליו שהוא 'אוצר בלום, כל רז לא אניס ליה') א"א או"ח סי' י"ט, שמאריך בנידו"ד[4] [ובתו"ד מזכיר את דברי הנוב"י (הנ"ל באות ח'), ומביא מליקוטי הרמב"ן, דמבואר דאף שאינו ברשותו באונס, כגון שגזלו ממנו, עובר עליו, ע"ש, וכתב בחלקת יואב "ובימי הנוב"י עדיין לא היה נדפס הליקוטי רמב"ן"], ומסיק, "ולכך גם בממון עניים במקום דלא קייץ להו, מותר לאחר הפסח, אם לא עבר הגזבר על בל יראה".

תשובה ל"לחכימא ברמיזא"

בתשובה לשאלה, מיהו האדם גדול שיש צורך ליישב עובדא דידיה עם מש"כ הרמ"א (או"ח תרל"ג ג'), "ולא יאכל ביום מחצות ואילך, כדי שיאכל בסוכה לתיאבון, דומיא דאכילת מצה".

המדובר הוא ברב ששת, דבפסחים ק"ח א' איתא, "רב ששת הוה יתיב בתעניתא כל מעלי יומא דפסחא[5]... שאני רב ששת דאיסתניס הוה, דאי טעים בצפרא מידי, לאורתא לא הוה מהני ליה מיכלא".

וכתב בצל"ח בפסחים שם, "ויש לדקדק א"כ למה לא התענה רב ששת גם בכל ערב סוכות, שהרי גם בליל סוכות חייב לאכול כזית מן מדאורייתא. ונראה לי דודאי רווחא לבסימא שכיח (עי' מגילה ז' ב'), ובסוכות יכול לאכול הכזית פת מתובל בתבלין ובמיני מתיקה, אבל מצה שצריך לאכלו כמות שהוא, שהרי אסור לבטל טעם מצה, ולכך אי היה טעם בצפרא, לאורתא לא הוה מהני ליה מיכלא, היינו דומה לראיה".

מוסיף הצל"ח וכותב, "ולפי"ז מה שרצה המהרי"ל לאסור בערב סוכות לאכול מחצות ואילך כמו בערב פסח, והביאו רמ"א בסי' תרל"ט ס"ג בהגה"ה, ולפמ"ש אין הנידון דומה לראיה".

ואולם בפמ"ג סי' תרל"ט בא"א סקט"ו, כתב, "חייב לאכול כזית מה' מיני דגן דוקא, בליל א' וב' דסוכה, ויראה, לחם הנילוש במי פירות וכדומה, אין יוצא ידי חובתו בליל א' וב' דומיא דמצה", ומבואר, דגם בכזית פת דסוכות יש דין כזית פת דוקא, אבל אולי גם לפמ"ג דוקא משום שנילוש במי פירות, אבל לתבל הפת מותר אף לכתחילה.

והרמז: מי שהיה בכלל אותם שנאמר עליהם שאינם שבעים, דביומא ע"ד ב' איתא, "רב אמי ורב אסי, חד אמר וכו', וחד אמר אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל. א"ר יוסף, מכאן רמז לסומין שאוכלין ואין שבעין, אמר אביי הלכך מאן דאית ליה קטודתא לא ליכלא אלא ביממא", ועע"ש ע"ה ב' דיממא לאו דוקא, אלא "כעין יממא קא אמרינן", פרש"י "באור האבוקה", ובח"א מהרש"א שם ע"ד ב' כותב, "בודאי בלילה נמי אדם נשבע, כדאמרינן גבי פסח שהוא נאכל על השובע", והיינו דלא אור יום בלבד הוא הגורם, אלא מה שהאוכל רואה את מאכלו, הוא הגורם שישבע, ורב ששת סגי נהור הוה, כדאשכחן בדוכתין סגיאין בש"ס, וכגון בפסחים קט"ו ב'.

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, היכן מצינו קיום מצות 'פרסומי ניסא' בערב פסח.

המדובר הוא ב'תענית בכורים' שכתב בשע"מ סי' ת"ע סק"א, בשם השבות יעקב ח"א סי' י"ז, דמי שנולד לו בן בכור בליל י"ד אחר חצות הלילה, אינו מתענה, כיון שהתענית הוא "זכר להצלת בכורי ישראל", ועל אלו שנולדו אחר חצות לא היתה הגזירה, אף בבכורי מצרים, ע"ש, ומבואר שם דבנולד קודם חצות עכ"פ כן צריך להתענות.

ובשע"מ שם מביא מהקרבן נתנאל, שהקשה, דכיון שזה הבכור אינו בן ל' יום, איך יתכן שאביו יתחייב להתענות, והלא אפילו בפדיון בכור שהוא דאורייתא פטור, "וכי ס"ד שיהיה יותר חיוב על האב מלפדות בנו הבכור כו' וחומרא דאתי לידי קולא הוא, שמתענה בניסן בעיו"ט ללא צורך".

וכתב עלה השע"ת, "ובברכי יוסף כתב להליץ בעד השבות יעקב, דשאני פדיון בכור דהכי אמר רחמנא וכו', ואין לחוש משום ניסן וערב יו"ט, דהכי נהוג משום פרסומי ניסא", דהיינו שתענית בכורים אינו תענית שם צער, שנאסרו זה ביו"ט, אלא הוא תענית כדי לפרסם הנס[6].

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, בהא דאיתא בירושלמי (שקלים פ"א ה"א), דמטהרין המצורע אחר ט"ו אדר, היכן יש להוכיח ע"פ פרשתינו, שאין ממתינים כלל.

הנה נאמר בפרשתינו ("ד ב'), "זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו והובא אל הכהן", ודרשו בזה בתורת כהנים כאן (פרשה א', ג'), "ביום טהרתו והובא, שלא ישהא", והובא ברמב"ן כאן, "ומדרשו בתורת כהנים, והובא אל הכהן, שלא ישהה. ואם כן, יאמר כי ביום שיטהר שיתרפא מנגעו, יובא על כרחו אל הכהן, וכן יכי יטהר הזב מזובו (להלן ט"ו ג'), ואם טהרה מזובה (שם), כשיפסקו ויהיו מנוקים ממנו כאשר פירשתי (לעיל י"ב ד'), והוא הנכון".

ומבואר דלפינו מהך קרא, שאין להמצורע לדחות טהרתו, אלא בזמן שיוכל להיטהר, תיכף יביא טהרתו, ולא ישהה וטומאתו עליו.

ואמנם יעוין בשו"ת בנין ציון (ח"ב סי' קמ"ז), שהקשה מדברי הירושלמי הנ"ל, דמשמע דאין איסור להשהות טהרת המצורע, דא"כ היאך מתמינים עד ט"ו אדר, ומה שייך לקבוע ע"ז זמן לטהרו, והרי כל מצורע תיכף כשנתרפא מטהרין אותו, וע"כ שאין איסור להשהות טהרתו, ורק דבתהקדב מועד הפסח מטהרין המצורעים בכלל שאר צרכי הרבים. וכן מוכח מכמה דוכתי, שאין כלל להיטהר בו ביום, אלא כל אימת שירצה, וכן ברמב"ם לא מצינו שהביא דין זה שלא להשהות טהרת המצורע.

ומטעם זה כתב לפרש דברי התו"כ בענין אחר, דבאמת אין הכוונה שחובה היא שלא להשהות טהרתו, אלא כוונת התו"כ לומר, דהו"א שיצטרך להמתין מליטהר, כשם שמצינו בשאר טומאות, וכגון זב שממתין ז' ימים, וכן מבואר דאיכא בהמשך דברי התו"כ, דמיימי ממונבז המלך שהיה זב לפני רבי עקיבא, דהלא מצינו שהמצורע ממתין ז' ימים בין גילוח ראשון לשני, א"כ בדין היה שיממתין גם ז' ימים מעת שנתרפא עד שהרחו אצל הכהן, ור"ע השיב על דבריו דאה"נ ולהכי צריך לקרא, לאשמעינן דאעפ"כ אין צריך להמתין כשנתרפא, אלא ביום שנתרפא מצרעתו יוכל ליטהר אצל הכהן, וא"כ אין כוונת הכתוב שימהר לטהרה. וכן פירש להדיא בפי' הראב"ד בתו"כ שם. ועי"ש בבנין ציון שהניח דברי הרמב"ן הנ"ל בצ"ע, דברמב"ן מוכח דהכוונה שיש חיוב למהר טהרתו ושאסור לשהות, וכנ"ל[7].

תשובה ל"מענינא דמועדא"

בתשובה לשאלה, בהא דקיי"ל (או"ח סי' ל"א, א'-ב'), דאין מניחין תפילין בשבת ויו"ט וחוה"מ, מפני שהם עצמן אות, היכן לכאורה מצינו זמן נוסף, שאינו בכלל שבת ויו"ט וחוה"מ, ואעפ"כ אסור לכל אדם להניח בו תפילין (מלבד לילה).

התשובה היא לכאורה בעי"פ לאחר חצות היום, דהנה יעוין בתוס' מנחות (ל"ו ב', ד"ה יצאו), שכתבו, דהטעם דאיכא 'אות' בחוה"מ של פסח, הוא משום דאסור באכילת חמץ.

ובמו"ק (י"ט א', תוד"ה רבי יוסי), כתבו התוס', דהטעם דחשיב חוה"מ של פסח 'אות', משום שיש בו מצוות אכילת מצה. ועי' בבהגר"א או"ח סי' ל"א ס"ב, וכן במעשה רב (הל' פסח אות קפ"ה), שהביא כדברי התוס' במו"ק, דהוא משום עשה דאכילת מצה[8].

ולי"ע למה נקטו התוס' בחד דוכתא משום אכילת מצה, ומאידך משום איסור אכילת חמץ[9].

ולכאורה איכא נפק"מ טובא, כגון בער"פ אחר חצות, שנוהג איסור חמץ מן התורה, אע"פ שעדיין אין נוהג עשה דמצה עד הלילה (עי' פסחים ה' א'), והשתא אי טעמא משום איסור חמץ, הרי שתיכף אחר חצות י"ד בניסן אסור בהנחת תפילין (עכ"פ לדידן דנקטינן כמ"ד דאין מניחין בחולו של מועד), ומשא"כ אי טעמא משום עשה דמצה, דזה לא שייך אלא מליל ט"ו ואילך[10].

אמנם שי מקום לדחות הדברים[11], ומה גם שלעת עתה לא מצאנו נפק"מ זו בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, ונודה מאד לכל היודע מקור נאמן לזה, אם יודיענו.

תשובה ל"מענינא דפיסחא"

בתשובה לשאלה, בהא דקיי"ל (יו"ד קנ"א סי"א), דאסור ליתן מתנת חינם לעכו"ם, משום 'לא תחנם', היכן מצינו בפסח, שאין איסור בדבר.

התשובה היא, בליל הסדר, דיעוין להיעב"ץ בסידור בית יעקב (סדר הגדה), שכתב לבאר, דב"ר אומרים בהגדה, 'כל דכפין ייתי וייכול, כל דְּצָרִיך ייתי ויפסח', דלכאורה קשה, מהו ענין הכפילות בזה, והוה סגי לומר 'כל דכפין', או 'כל דצריך', ומדוע כופלים הדברים.

לב"ב לבאר, ד'כל דכפין' קאי אנכרים, ו'כל דצריך' קאי אישראל, וז"ל, "כל דכפין, נ"ל פשוט דקאי אנכרים, וזהו לפי שהיתה הכרזה לעניים שלא הכינו ליו"ט הקדוש, כי רבה היא פתגם הכנתו, וקשה הוצאתו, לפיכך היו נוהגין להכריז כן, כמ"ש באבודרהם בשם הגאונים. וכלפי ששנו חכמים (גיטין ס"א א'), מפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל, לזה אמר 'כל דכפין', שהוא רעב לחם, לא לדבר ה' לקיום המצוה, יבא ויאכל עמנו. והקדימן מפני דרכי שלום. אח"כ אמר, 'כל דצריך', כל עני שבישראל שצריך לקיים המצוה ואין לו, ייתי ויפסח, יעשה מצות חג הפסח".

ובעיקרי הדברים כבר תמהו בזה רבים (עי' שו"ת רבבות אפרים ח"ה סי' שכ"ז אות ב', חשוקי חמד פסחים צ"ט ב', ועוד), דהא הלכה פסוקה היא (או"ח תקי"ב ס"א), שאין להזמין נכרי ביו"ט, גזירה שמא ירבה בשבילו, וצ"ע[12].

---

[1] יש לצדד שאין להניח מוצרי מזון הכשרים לפסח במקום הצדקה לאחר סו"ז מכירת חמץ, מכיון שהמתקן מכור לגוי.

[2] אבל בפך האשפה שבחצירו, משמע שאינו מועיל, אמנם יש לדון בפחי זבל שבחצירות, כששייכים לעיירה, דמצד אחד החצר שייך לדיירים, א"כ הו"ל כלי של אחר בשדותו, וא"כ עובר עליו אבל י"ל דזה שמונח שם בקביעות, כאילו שנותן להם הרשות, ועי' מש"כ בזה בשו"ת חלקת יעקב הנדמ"ח סי' קצ"ו, ובמנחת יצחק ח"ד סי' נ"ו, ובבצל החכמה ח"ג סי' ק"ט, ושם מעורר דאם מפקיר את המקום, י"ל דהוא היותר טוב, אבל אם מוכר לנכרי הוא כחוכא ואיטלולא, שהכל יודעים שעובדי הנקיון ירוקו האשפה מתוך הפחים, ולא יגיע לעולם לידי הקונה, וגם יש בעי' שימשיך לזרוק בימי הפסח זבל לפך שמכר לגוי, וכותב בשם אחיו בעל באר משה (ח"א סי' מ"א וח"ד סי' ע"ד), שבפקפ משום כך בענין חטת המלך לאשפה, ע"ש (אמנם נראה שבפכים הגדולים המצויים כיום, שנמצאים ברחוב, קיל טפי, ושפיר דמי להשליך שם קודם זמן האיסור, דלא גרע ממש"כ בשו"ע סי' תמ"ב ס"ג, לענין להשליך במקום שעיופות מצויים, דגם בפכים מצויים חתולים וכיו"ב).

[3] ועי' בביאור הלכה ובשעה"צ סי' תמ"ח שמביא אופנים מסוימים שיש להקל, כשאירע פקפוק ונסמך על מש"כ בשד"ח בכמה דוכתי.

[4] לכאו' לפע"ד לא זכיתי לברוכי מאי ס"ד שהיה כאן טוה"נ, הא אין שום זכות לגבאי להחליט מרצון עצמו, והכל צריך להיות עפ"י גדרי הקדימויות לפי מש"כ בהלכה (עמש"כ בעזה"י בגליון קס"א). ומה דסו"ס מכירים לו טובה על כך, לא מצינו שזה נקרא טובת הנאה, דרק מה שהוא המחליט למי ליתן, זהו הטובת הנאה שמצינו, לא זולת זה.

[5] בראש השובתו כותב, "נשאלתי מרקראקא בחמץ של עניים שעבר עליו הפסח, והיה ביד גזבר, ושכח למוכרו, אי מותר לאחר הפסח".

[6] משמע דבמעלי יומא דשבתא לא, ועי' בירושלמי פ"ב דתענית סוף הי"ב, ובמ"א במ"ט ג'.

[7] בשו"ת דבר יהושע (להגרי"מ אברבנרג זצ"ל), ח"ב או"ח סי' פ"א, נותן טעם למה שנהגו להקל לעשות הנס במקום התענית, ומבאר, "נראה דאין הטעם משום דשמחת הסיום דוחה החיוב להתענות... אלא הטעם, כיון דמה שנהגו להתענות, אינו משום שצריך כפרה, אלא הוא דבר לנס שניצלו בכורי ישראל ממכת בכורות, וכיון שהדורות חלשים, והתענית קשה... נהגו שבמקום התענית לעשות לזכר הנס יעשה יו"ט לעצמו ע"י סיום מסכת כתר לנס [וע"ש שמתרץ בזה, מש"כ במ"א בסי' ת"ע, שבמדינתו החמירו שלא יאכלו הבכורים בסעודת ברית, למרות שבסיום לא נהגו להחמיר, ודו"ק].

ועי' בחידושי חת"ס פסחים ק"ח א', דמה שקבעו ה"זכר לנס' בתענית, זה משום שהבכורים התענו אז, וכן כל אב התענה בשביל בנו הקטן, ולכן נוקט שאין הבדל בין נולד קודם הצות ליל י"ד לאח"כ, ודוחה את דברי השבות יעקב, למרות שמאיתך דוחה גם את קושיית הק"נ מפדיון בכור.

[8] ונראה שכן דעת החזקוני כהרמב"ן, שהביא כאן ב"כ דרשת התו' "מלמד שלא ישהא", ולכאו' אם ס"ל שאינו בחובה, א"כ הו"ל לומר "מלמד שאין צריך לשהות", או עכ"פ הו"ל לאתויי המשך דברי התו' דקאי אעובדא דמונבז ולאשמעינן שא"צ להמתין, אע"כ משמע דמפרש שאסור להשהות.

ואמנם מדברי הרמב"ן אין קושיא כ"כ, די"ל דהרמב"ן והחזקוני יפרשו, דתרתי שמעינן, חדא דא"צ לשהות ז' ימים, וממילא קמ"ל עוד קרא דימהר טהרתו, אבל אכתי צ"ע מדברי הירושלמי הנ"ל.

ועי' גם באור החיים כאן שכתב, "ורז"ל אמרו שלא ישהה. וטעם אומרו והובא ולא אמר ובא, אולי שיחייבוהו בית הדין לבא, וכמו כן מה שאמר הכתוב נגע צרעת וגו' והובא אל הכהן, יכוין לומר שיחייבוהו לבא אם נתעצל".

[9] וכ"ה במ"ב סי' ל"א סק"ו.

[10] ויעוין בספר 'עיון המועדים' (להרב מיכאל אזולאי ז"ל, בעניני פסח, קושיא צ"ח), שכתב דיש מקום לומר, דהתוס' במנחות שכתבו הטעם משום איסור חמץ, הוא משום דס"ל דאין מצוה קיומית באכילת מצה מלבד ליל ט"ו, ואין חשוב 'אות' אלא בדבר הנעשה מצוה, ולכן ס"ל דדוקא משום איסור חמץ חשיב 'אות'. אבל התוס' במו"ק י"ט ד"ה דאיכא מצוה קיומית באכילת מצה כל שבעה, וכן הגר"א לשיטתיה אזיל בזה, דלכן נקט כדברי התוס' במו"ק, וכיון שיש מצוה קיומית, א"כ שפיר מטעם זה חשוב 'אות'.

ואמנם המ"ב הנ"ל שכתב ג"כ כהגר"א דהטעם משום אכילת מצה, הא לכאו' לא ס"ל כשיטת הגר"א, דס"ל דאין מצוה קיומית בכל שבעה, אלא ליל ט"ו, ועל אלו שנולדו אחר חצות לא היתה הגזירה, אף בבכורי מצרים, ע"ש, ומבואר שם דבנולד קודם חצות עכ"פ כן צריך להתענות.

ובשע"מ שם מביא מהקרבן נתנאל, שהקשה, דכיון שזה הבכור אינו בן ל' יום, איך יתכן שאביו יתחייב להתענות, והלא אפילו בפדיון בכור שהוא דאורייתא פטור, "וכי ס"ד שיהיה יותר חיוב על האב מלפדות בנו הבכור כו' וחומרא דאתי לידי קולא הוא, שמתענה בניסן בעיו"ט ללא צורך".

וכתב עלה השע"ת, "ובברכי יוסף כתב להליץ בעד השבות יעקב, דשאני פדיון בכור דהכי אמר רחמנא וכו', ואין לחוש משום ניסן וערב יו"ט, דהכי נהוג משום פרסומי ניסא", דהיינו שתענית בכורים אינו תענית שם צער, שנאסרו זה ביו"ט, אלא הוא תענית כדי לפרסם הנס[6].

[11] ואחר החיפוש מצאתי בעזה"י בשו"ת בצל החכמה ח"ו סי' צ"ה, שנשאל על חברת צדקה שחילקה חבילות אטריות שעבר עליהם הפסח, וחממונים לא מכרו לגוי, והשיב להיתר, וזה עפמ"ש בחו"מ סי' ש"א ס"ו, "מי שהפקידו אצלו מעות ענ"ים... ופעש בהם ונגנבו פטור, שנאמר לשמור ולא לחלק לענ"ים, והרי הוא ממון שאין לו תובע"ים...", ולפי"ז כתב בבצלה"ח, "נלע"ד דכל גבאי צדקה שהופקד אצלו חמץ לחלקו לענ"ים, ולא ביערו לפני הפסח, ועבר עליו הפסח, אותו חמץ מותר אפילו באכילה, דכיון שאין הגבאי חייב אפילו באחריות פשיעה, הרי הוא בכלל אבל אתה רואה של אחרים... ואף דמבואר באו"ח תמ"ג ב' בישראל שהיה בידו חמצו של ישראל אחר כו', חייב לבערו אפילו אינו חייב באחריות, ע"ש במ"א הטעם שהוא כדי שלא יעבור עליו המפקיד, וא"כ בנבאי צדקה שאין החמץ שייך עדיין לשום עני, אף אם לא יבער, אין מי שיעבור עליו, שמרשות הנותן כבר יצא, ולרשות העני עדיין לא בא", וע"ש עוד מש"כ דבנדו"ד שהחמץ שביד הגבאי אינו מיוחד לשום עני, ועכ"פ לגבי קנס לאחר הפסח, ודאי יש לסמוך להקל כדעת הרבה פוסקים שהובאו במנ"מ מצוה י"א דאין חיוב ביעור בכה"ג, ע"ש.

[12] ולהלן שם בבצלה"ח, שקיל וטרי, דגם מצד דין 'טובת הנאה ממון'[3] אין לחייב הגזבר בביעור, דכיון דאין לו בגוף החמץ שום קנין וזכות [ולא כמו בשאר טוה"נ שהיה ממונו אלא שמחוייב ליתנו מדין מתנות כהונה וכיו"ב], אינו נאסר, ומצדד עוד להתיר עפמ"ש בנודע ביהודה, קמא או"ח סי' כ, דכל שבעל החמץ עצמו אין מצווה לבערו מאיזה טעם, אפילו אם זה שהחמץ ברשותו עובר עליו בל יראה מה"ת, אין דין קנס דחמץ שעבר עליו הפסח על בעל החמץ, אלא שבמ"ב סי' תמ"ח ס"ג בביה"ל ד"ה חמץ, כתב, שהאחרונים חולקים עליו, ע"ש.

[13] ולבסוף מסיק בבצלה"ח טעם להיתר, מצד "דכמו שהיא החמץ שייך לפקידי החברה, כמו"כ המחסנים בהם אוכסנו דברים המוצים הנ"ל משך ימי הפסח, אינם שייכים לפקידים הנ"ל, שהרי שכירות מחסנים הנ"ל משתלמת מקופת החברה, נמצא המשך אינו של הפקידים, והרשות שהחמץ שם ג"כ אינו של הפקידים, א"כ ה"ז דומה לדין המבואר דבקיבל אחריות על חמצו של אחרים ברשות אחרים, היכי

תשובה ל"מענינא דמצוותא"

בתשובה לשאלה, מה סדר הקדימות בבעה"ב המיסב ב'ליל הסדר' עם אביו, זקנו, אשתו, בנו גדול, בנו קטן, אלמנה, יתום גדול, יתום קטן וגו', כשאין בידו 'כזתים שאר בשר' לכולם.

באנו בעז"ה להציע הצדדים, בסיבת קדימת כל אחד ואחד, במה שיש לדון בהם, והבוחר יבחר.

א. **אביו**. הצד שאביו קודם לכולם, שהוא חייב בכיבוד אביו מדאורייתא, וצריך לפרנסו ולתת לו די מחסורו. אולם בגמ' קידושין ל"ב מבואר, דכיבוד אב הוא משל אב, שאין צריך להוציא הוצאות משלו וכאן המצה הרי שייכת לו.

ויעויין בתשובות חת"ס יו"ד סי' רכ"ט כתב לחדש, דאם יש לבן כספי צדקה, חייב מדין כאו"א לתתם לאביו, ולא חשיב משל בן, כיון שאין לו חסרון כיס, דהרי יביאנו לצדקה. ולכאורה ה"ה כאן, מכיון שבדעתו לתת המצה לאחד מהם, לא נחסר כלום עבור נתינתו לאביו.

אלא שעדיין יש מקום לחלק, היות ועדיין המצה שלו, חשיב שפיר כחסרון כיס. עיי"ש בתשובה.

ב. **זקינו**. הנה מצד חיוב לכבדו, הוא דרגה אחר אביו, כמבואר ברמ"א בהל' כאו"א (סי' י"מ סעי' כ"ד), "דר"א דאין חייב בכיבוד אבי אביו, ואין נ"ל, אלא דחייב בכיבוד אביו יותר מכיבוד אבי אביו". וזה פשוט שאין האב חייב לוותר על הכזית שלו בשביל אביו, דחייו קודמים.

אם נניח שאאביו לאשתו ובנו, אזי לכאורה אף אבי אביו קודם להם, כדלעיל ע"פ סברת החת"ס [ויש לציין דבביאור הגר"א ס"ק ל"ד מבואר, דאין חייב בכיבוד אבי אמו רק בכיבוד אבי אביו].

ג. **אשתו**. הצד שהיא קודמת לכולם, משום שהבעל משועבד לאשתו לתת לה מזונות וצרכיה, ובכללם לכאורה מצות אכילת מצה. אלא שיש לדון, האם מצוות הם בכלל מזונות, שהוא צורך רוחני ולא גשמי.

הנה בב"מ ק"ד שאיתא שבעל מביא קרבנות אשתו, ונחלקו ר' יהודה וחכמים בספרי (פרשת נשא פ"ח), אם הוא חייב רק בקרבנות שהוא מכשירה, כגון זבות וילודת, או אף בכל הקרבנות, שלחכמים חייב רק בקרבנות שהוא מכשירה, ואילו לר' יהודה, מחויב בכל קרבנות שעליה. והיינו אף חטאות ואשמות, ולכאו' שורש מחלוקתם היא, מה בכלל צרכי האשה, האם גם מצוותיה או רק דבר שמכשיר את האשה לחזור לביתה ולאכול טהרות.

וברמב"ם פ"י שגגות ה"ו משמע, שחייב אף בחטאות ואשמות, וכ"כ רש"י בב"מ שם, ואשר על כן, כמו שחייב בחטאת ה"ה שחייב בכל מצוותיה.

עדיין יש לדחות, דשאני קרבנות דנתרבה בספרי ה"ל מקרא ד'והביא את קרבנו עליה', כל קרבן שעליה, ויש מקום לומר שהוא דין מיוחד בקרבנות. ולכאו' כך ס"ל לתוס' נדרים ל"ו א', דאין חייב בקרבנות שנתחייבה קודם נישואיה, ונראה בביאור דבריהם, דרק הם שנתרבה מהקרא, ואילו קרבנותיה שנתחייבה קודם נישואיה לא נתרבה. אולם יעויין בביאור הגר"א (חו"מ סי' צ"ו ס"ק ל"ב), דבעל חייב לפרוע חובות שנתחייבה אשתו משנשאת, ונלמד מבעל מביא קרבנות אשתו, ומבואר דקרבנות לאו דוקא, וא"כ לכאורה ראיה שבכל מצוות שהאשה חייבת, בעלה מחויב לתת לה.

אכן, לדעת הר"ש (נגעים פ"ד הי"ב), דבעל חייב רק בקרבנות שמכשירים את האשה באכילת קדשים ולהיטהר, כיון שזה בכלל מזונות, ופטור מחטאות ואשמות, לכאורה מוכח שסובר שפטור מלתת לה עבור מצות שהיא חייבת בהם.

ומה שאיתא בשו"ע אבן העזר סי' צ"א סעי' ד', דאשה שעברה על התקנה ונתחייבה בקנס, בעלה משלם קנסה, אין הכרח לומר שהוא חייב לשלם עבור כל מצוותיה, שיש לומר דקנס הוא כפרה לקרבנות.

ד. **בנו הקטן**. הנה על בנו הקטן שהוא מחויב בחינוכו, יש לדון אם להקדימו לפני אביו ואשתו, דחייב בנו מוטל עליו מדין חינוך, משא"כ אביו ואשתו, אע"ג שחייבם הוא מדאורייתא, חיובם אינו מוטל על גופו, משא"כ בנו, חיובו מוטל עליו.

שו"ר בחוט שני להגר"ג קרליץ שליט"א, שדן לענין סוכה, אם אין לו מקום בסוכתו אלא אם לבנו הקטן או לגדול אחר, יתנו לבנו הקטן שחיובו מוטל עליו.

ולכאורה בנו קטן קודם אף לבנו הגדול, שנפטר מחינוכו ברגע שחייב בעצמו מדאורייתא, כמבו' בביאור"ל סי' ל"ז ד"ה וי"א בשם הפרמ"ג.

אולם יש לדון בזה, דאולי חיוב דאורייתא אפילו של אחרים, קודם למצות חינוך דרבנן המוטלת עליו, וכן שמענו לדון בדבר בסמ דגדולי הוראה.

עוד סברא להעדיף את בנו מאביו ואשתו, שבבנו מחויב במצות 'והגדת לבנך', להודיעו יציאת מצרים, וע"י המצה נזכר ביציאת מצרים, "בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך".

ה. **בנו גדול**, אע"ג דראיתי מי שכתב שיש חינוך גם בבנו הגדול, כבר כתבנו עפ"י הביאור"ל בשם הפרמ"ג בסי' ל"ז דאין חינוך בבנו גדול.

אלא שאם נדון מצד החיוב של 'והגדת לבנך', הרי הוא קיים אף בבנו גדול, וא"כ לכאורה יש סברה להקדימו.

ו. **גר יתום ואלמנה**. פשטות נראה, דאינו חייב להקדימם לאביו, זקינו, אשתו ובניו. דמצד מצות צדקה, יכול לקיים בשאר מאכלים, וא"צ דוקא במצה שמורה. אלא דזה פשוט דאם יש לו די מצות לבני ביתו, שחייב להקדימם על פני אחרים, שהרי מחויב לשמחם ברגל ולדאוג לכל צרכיהם, וכמבו' ברמב"ם פ"ו מהל' יו"ט.

אכן בענין הסדר ביניהם יש לדון, דמדיני צדקה נפסק בשו"ע רנ"א סעי' ט', דישראל שאינו גר קודם לגר, אלא שצ"ב שבלשון הפסוק נאמר גר לפני יתום ואלמנה.

שוב מצאתי שבספר דעך שיחה ח"ב הקשה כן בשם הגאון מחרקוב, ותי' לו הגר"ח קניבסקי שליט"א, דטעם הדבר שהקדימו הפסוק, לא משום שכן הוא סדר הקדימות לענין הצדקה, אלא שבדרך כלל הגר עני יותר מיתום ואלמנה.

אכן יעויין ברמב"ם פ"ב חגיגה הלכה י"ד, שכתב דמצוה בלוי יותר מכל אלו המנוים בפסוק. ופירש בקרית ספר, דכל הקודם בפסוק קודם לשמחה.

ויתכן לומר, דהחיוב לשמחם אינו מדין צדקה אלא מדין לשמח את האומללים, והיותר אומלל קודם לחברו, ועל כן לכאורה יהיה הסדר: גר, יתום, אלמנה.

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "משה [רבינו, בן עמרם ויוכבד]".

דמות הקשורה: "וַיְדַבֵּר הָ' אֶל **מֹשֶׁה** לֵּאמֹר". ויקרא י"ד א'.

כשנות אורך אפים הארכתי - שמשה חי מאה ועשרים שנה, שהם כשנות אורך אפים שה' מאריך לחוטאים.

שמשה חי מאה ועשרים שנה, כמפורש בקרא (דברים ל"ד ז'), "וּמֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא נָס לֵחֹה".

ומאה ועשרים שנה הם שנות אורך אפים שה' מאריך לחוטאים, כמפורש בקרא אודות דור המבול (בראשית ו' ג'), "וַיֹּאמֶר ה' לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָּשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה", ובתרגום אונקלוס שם, "וַאֲמַר ה' לָא יִתְקַיֵּם דָּרָא בִישָׁא הָדֵין קֳדָמַי לְעָלְם בְּדִיל דְּאִנּוּן בִּשְׁרָא וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישִׁיא אַרְכָּא יְהִיבַת לְהוֹן מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין אִם יְתוּבוּן", וכני"ז בתרגום יונתן שם, וכפרש"י.

וכימים שבארץ לא הייתי - שמנין שנות חייו של משה שהיו מאה ועשרים, וכדלעיל, הם גם כמנין הימים בהם משה לא היה בארץ, אלא בשמים.

שמאה ועשרים יום משה לא היה בארץ אלא בשמים, כמפורש בקרא ששלוש פעמים עלה לארבעים יום, בראשונה, לאחר מתן תורה, בסו"פ משפטים (שמות כ"ד ח'), "וַיַּעַל מֹשֶׁה בְּהוֹתָן הָעָנָן וַיַּעַל אֶל הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה", בשניה, מיד לאחר מעשה העגל, בפרשת כי תשא (שם ל"ב ל'), "וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אַתֶּם חָטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל ה' אוּלַי אֲכַפְּרָה בְּעַד חַטַּאתְכֶם". ובשלישית, מיד לאחר שאל' אמר לו שיפסול לוחות שניות, באותה פרשה (שם ל"ד ד'), "וַיִּפְסֹל שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַּבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים", וגם באותה הפעם היה זה מ' יום ומ' לילה, כמפורש ג"ז שם (כ"ח), "וַיְהִי שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה לֶחֶם לֹא אָכָל וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל הַלֻּחֹת אֵת דִּבְרֵי הַבְּרִית עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים".

וכבר האריכו במדרשים לחשב את התאריכים של אותם שלשה עליות של משה השמיימה, ונביא בזאת את דרכו של התנחומא (כי תשא ל"א), "אמר רבי יהודה בר שלום ק"כ יום עשה משה אצל הקב"ה. כיצד, (שמות י"ט א') בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו', בששה בחדש נתן להם עשרת הדברות, וכתיב בו (שם ג'), וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים, ועשה שם ארבעים יום, כ"ד מסיון [שהרי סיון הוא מלא] וי"ו מתמתו הרי מ' יום. ירד ב"ז בתמוז, ראה את העגל ושבר את הלוחות ורדה את הסרוחין ר"ח וי"ט [בחודש]. וחזר ועלה בעשרים, שנאמר (שם ל"ב ל'), וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אַתֶּם חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל ה' וגו', וכתיב (שם ל"א), וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמַר אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וגו', עשה שם עשרה מן תמוז, וכל חדש אב [שאף אב היה מלא], הרי ארבעים יום. עלה בר"ח אלול, כשא"ל לא (שם ל"א – ד'), פְּסָל לְךָ... וַהֲיָה נָכוֹן לַבֹּקֶר וגו', וַיַּפְסֹל... וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַּבֹּקֶר וַיַּעַל... עשה שם אלול כלו ועשרה מתשרי, וירד בעשור, והיו ישראל שרוים בתפלה ותענית, ובו ביום נאמר לו למשה סלחתי כדבריך, וקבעו הקב"ה יום סליחה ומחילה לדורות, ונאמר (ויקרא ט"ז ל'), כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר, ומיד צוה לו למשה (שמות כ"ה ח') וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ, (שם ל"ד א' – ב), פְּסָל לְךָ... וַהֲיָה נָכוֹן לַבֹּקֶר"... וע"פ פסיקתא זוטרתי עקב ט' י"ח.

ובסדר עולם רבא פרק ו' הביא חשבון זה ובשיניים. ועיין בביאור הגר"א על הסד"ע שמאריך בביאור סדר ג' הארבעים יום.

למרות שלמנוחה זכיתי - שלמרות שמשה זכה לתורה שנקראת מנוחה, הוא לא זכה להגיע לנחלה.

שמשה זכה לתורה, שקיבלה מה' בהר סיני, כמפורש בקרא (שמות ל"א ח"ח), "וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלּוֹתוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת לֻחֹת אֶבֶן כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים", וכדברי התנא בריש אבות (א' א'), "משה קיבל תורה מסיני...".

ויתרה מזאת מצאנו, שהתורה שניתנה למשה, ניתנה לו ולזרעו, כדאיתא בנדרים ל"ח א', "אמר רבי יוסי בר' חנינא, לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו, שנאמר (שם ל"ד כ"ז), כָּתֹב לְךָ, (שם א') פְּקֹד לְךָ, מה פסוקתון שלך אף כתבון שלך. משם נהג בה טובת עין ונתנה לישראל, ועליו הכתוב אומר (משלי כ"ב ט'), טוֹב עַיִן הוּא יְבֹרָךְ..."[14].

ותורה נקראת מנוחה, כפי שיעקב בירך את ששכר (בראשית מ"ט ט"ו), "וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב וְאֶת הָאָרֶץ כִּי נְעִמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי לְמַס עֹבֵד", ודרשו בתנחומא ויחי י"א, "וירא מנוחה. זו תורה, שנא' (ירמיה מ"ה ג') יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי וּמְנוּחָה לֹא מָצָאתִי". וע"ע במדרש שכל טוב בראשית שם ד"ה ורבותינו, "מנוחה זו תורה ורוח הקודש".

איברא, שמצאנו משמעויות נוספות ל'מנוחה', כגון, "מנוחה זו שילה", כדאיתא במגילה י' א', זבחים קי"ט א' ועוד. ובזבחים שם איתא גם דעת ר"ש, ש'מנוחה זו ירושלים'[15].

לנחלה לא הגעתי - שלמרות שמשה זכה לתורה שנקראת מנוחה, וכדלעיל, הוא לא זכה להגיע לארץ ישראל שנקראת נחלה.

שארץ ישראל נקראת נחלה, כדאיתא במכילתא דרשב"י ט"ו י"ז, מכילתא דר"י מס' דשירה, בשלח י', ד"ה תבאו, הובא בילקוט בשלח רנ"ג, "ארץ ישראל נקראת נחלה שנאמר (דברים כ"ה י"ט) בָּאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה".

ולא רק ארץ ישראל נקראת נחלה, אלא אף תורה, בית המקדש וישראל, כדאיתא במכילתא דרשב"י ד' ד"ה ר' שם, "ארבעה נקראו נחלה. בית המקדש נקרא נחלה, שנאמר (שמות ט"ו י"ז), בְּהַר נַחֲלָתְךָ. ארץ ישראל נקראת נחלה... וכן התורה נקראת נחלה, שנאמר (במדבר כ"א י"ט), וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל. וכן ישראל קרויין נחלה, שנאמר (יואל ד' ב'), עַמִּי וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל". מוסיף המדרש וכותב, "אמר הקב"ה, יבא ישראל שנקראו נחלה, לארץ ישראל שנקראת נחלה, ויבנו בית המקדש שנקרא נחלה, בזכות התורה שנקראת נחלה, לכך נאמר בהר נחלתן".

וכן ירושלים נקראת נחלה, כדרשת חז"ל במקומות רבים (כגון מגילה י' א' וזבחים קי"ט א' ועוד), "נחלה זה ירושלים". וע"ע ילקוט ירמיהו ר"צ צ' ד"ה היתה, תהלים תרכ"ח.

ומשה לא זכה להגיע לארץ ישראל, כמפורש בקרא (דברים ל"ב מ"ח – נ"ב), "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵּאמֹר. עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרִחוֹ וּרְאֵה אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה. וּמֵת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל עַמֶּיךָ... כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל".

גלגולים רבים נתגלגלתי - שמשה עבר בחייו גלגולים רבים, מעת לידתו ועד היותו כבן שמונים שנה ובכדלהלן.

שמשה עבר בחייו גלגולים רבים, שמיד עם לידתו הטמינוהו מפחד הגזירה שלא ישליכוהו ליאור, וכמפורש בקרא (שמות ב' ב'), "וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים", ולאחר שלשה חדשים, הניחוהו בתיבה ביאור, כמפורש ג"ז שם (ג'), "וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ וַתִּקַּח לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר וּבַזָּפֶת וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד וַתָּשֶׂם בְּסוּף עַל שְׂפַת הַיְאֹר", ובת פרעה שירדה לרחוץ על היאור ראתתו ולקחה אותו וגידלהו כבנה, כמפורש בפסוקים באריכות (שם ד' - י').

ולאחר שמשה גדל, יצא לראות בסבלות ישראל, והרג את המצרי שהכה עבדי, והוכיח את הרשע שהכה לרעהו, וכשהלשינוהו לפרעה על הריגת המצרי ופרעה חפץ להרגו, בניסי ניסים ניצל מחרב פרעה וברח ממצרים, כמפורש בפסוקים (שם י"א – ט"ו), ובמדרשים באריכות (ובאותה שעה, לספר הישר, היה בן י"ח שנה. ולשמו"ר א' כ"ו, לרבי יהודה היה בן כ' שנה ולרבי נחמיה בן מ' שנה).

וכשברח משם מפרעה, הגיע לארץ כוש, והצטרף למחנה קיקנוס מלך כוש (שצר על ארץ כוש מפני המרד שמרד בו בלעם). ולאחר תשע שנים שמת קיקנוס מלכם, מינו את משה למלך עליהם, כדאיתא בספר הישר שמות ד"ה בעת - ד"ה בשבת וחשיב שפיר כשומר שבת, ואיכא 'אות', אבל סוכה שהוא מופקע ממנה לגמרי, וכן מצה אם אין לו כלל, הרי הוא מופקע מן המצוה. ובהגר"א הנ"ל כתב דהמצה דהסוכה פוטר, משמע שאין היום גורם. ואולי לאו דוקא, ורצ"ל דהימים גורמים מחמתן.

שו"ר להדיא בתרוה"ד (פסקים סי' ק"ח), שהביא דברי הסמ"ג (עשין ג'), שכתב דהטעם דאמר דהמהול לא הוי סתירה לאות דתפילין, משום דבאמת לעולם ביעון ג' עדים, היינו ג' אותות באדם, וא"כ לעולם איכא מילה בהדי תפילין, או בהדי שבת או י"ט, או סוכה ומצה (עי' בלבוש אא"ח סי' כ"ט), וכתב ע"ז בתורה"ד, דודאי אין לומר לפי"ז, דמי שמעמד אחיו מחמת מילה, דאינו מהול, אא"כ לעולם יניח תפילין בשבת ויו"ט, דזה ודאי אינו, דפשוט דדברי הסמ"ג רק טעם באגדה, אבל באמת פטור מתפילין. ובשו"ת הרדב"ז (ח"ו סי' ב"א אש"ל), כתב לבאר, "אע"פ שאין לו אות בעצמו, בעל אות הוא, אלא שמצד סכנתו ואונסו נתבטל ממנו האות אבל לעולם מצווה ועומד הוא". וא"כ לפי"ז ה"נ בנ"ד, אף שאין לו סוכה ומצה, מ"מ 'מצווה ועומד הוא', והיינו שהזמן והיום גורם, ולא עצם קיום המצוה (ועי' ברכ"י סי' ל"א סק"ב).

[12] ואולי יש לחלק בין איסור חמץ דאחר חצות שאין בו כרת, לאיסור חמץ דז' ימים שיש בו כרת.

אבל יותר י"ל, למשנ"ת לעיל, דדברי התוס' במו"ק שכתבו משום עשה דמצה, הם ממש דברי התוס' במנחות שכתבו משום איסור חמץ, דבאמת אין 'אות' בעשה כהגר"א דאיכא מצוה קיומית של שבעה, ואיכא 'אות', אבל סוכה שהוא מופקע ממנה לגמרי, וכן מצה אם אין לו כלל, הרי הוא מופקע מן המצוה. ובהגר"א הנ"ל כתב דהמצה דהסוכה פוטר, משמע שאין היום גורם. ואולי לאו דוקא, ורצ"ל דהימים גורמים מחמתן.

שו"ר להדיא בתרוה"ד (פסקים סי' ק"ח), שהביא דברי הסמ"ג (עשין ג'), שכתב דהטעם דאמר המהול לא הוי סתירה לאות דתפילין, משום דבאמת לעולם ביעון ג' עדים, היינו ג' אותות באדם, וא"כ לעולם איכא מילה בהדי תפילין, או בהדי שבת או י"ט, או סוכה ומצה (עי' בלבוש אא"ח סי' כ"ט), וכתב ע"ז בתורה"ד, דודאי אין לומר לפי"ז, דמי שמעמד אחיו מחמת מילה, דאינו מהול, אא"כ לעולם יניח תפילין בשבת ויו"ט, דזה ודאי אינו, דפשוט דדברי הסמ"ג רק טעם באגדה, אבל באמת פטור מתפילין. ובשו"ת הרדב"ז (ח"ו סי' ב"א אש"ל), כתב לבאר, "אע"פ שאין לו אות בעצמו, בעל אות הוא, אלא שמצד סכנתו ואונסו נתבטל ממנו האות אבל לעולם מצווה ועומד הוא". וא"כ לפי"ז ה"נ בנ"ד, אף שאין לו סוכה ומצה, מ"מ 'מצווה ועומד הוא', והיינו שהזמן והיום גורם, ולא עצם קיום המצוה (ועי' ברכ"י סי' ל"א סק"ב).

[13] ויש עוד לדון להנ"ל, דלכאו' נפק"מ גם במי שאין בידו לקיים כלל מצוות מצה או סוכה, אם מחויב באות תפילין, או"ד דהימים גורמים, ואפי' מי שאין לו מצה או סוכה, דגבי שבת לא הי' גורם שהרי א"צ לכלום, רק לשבות במלאכה, ואפי' מי שכופין אותו לחלל שבת, לא חשיב כמחלל שבת באונס, שהרי הותר פיקו"נ דמצה דמצוה קיומית של שבעה, שכן היא שיטת רוב הפוסקים דלא נקטו כן, ולדבריהם ע"כ צ"ל בכוונת התוס', ד'אות' דמצה לאו דוקא, אלא עצם הא דאסור בחמץ במועד הוי אות, ואין נפק"מ בין דברי התוס' במו"ק ובמנ"ח.

איברא דדברי המ"ב בס"פ, שכתב מטעם מצה, "ל דאזיל לשיטתיה, דהא בסי' תע"ה סקמ"ה באמת הביא להדיא כדברי הגר"א דאיכא מצוה קיומית במצה כל שבעה.

(והנה עצם מה דאקרי 'מועד' ומשמע דלא חשיב מחמת כן 'אות' לפטור מדפופילין, שהרי כתבו התוס' ב"כ דבסוכות הא מטעם מצוות סוכה, ומשמע נמי דמשום המועד עצמו לא חשיב אות, ודאי דמשום מועד דפסח, ורק ביו"ט ושבת עצמם הוי אות.

ואמנם ל"ע למ"ד דשביתה מלאכות האסורות במועד הוי מדאורייתא, א"כ מ"ש משבת ויו"ט, וצ"ל דשיטת התוס', דבאמת איסור מלאכה בחוה"מ מדרבנן, וכן במ"ב (שם) משמע, דהלפגולא לענין תפילין בחוה"מ הא רק לשביתה דאין איסור מלאכה מדאורייתא במועד, אבל למ"ד דאיכא שביתה מן התורה, אף שיש היתר בכמה מלאכות, לא גרע מיו"ט דמותר באוכל נפש וחשיב 'אות' כיון דעכ"פ יש בו איזה מלאכות האסורות מן התורה, ועי').

[11] ויש עוד לדון דהנ"ל, דלכאו' נפק"מ גם במי שאין בידו לקיים כלל מצוות מצה או סוכה, אם מחויב באות תפילין, או"ד דהימים גורמים, ואפי' מי שאין לו מצה או סוכה, דגבי שבת שהרי א"צ לכלום, רק לשבות במלאכה, ואפי' מי שכופין אותו לחלל שבת, לא חשיב כמחלל שבת באונס, שהרי הותר פיקו"נ

[14] ובשו"ת דבבות אפרים, כתב ליישב בשם הג"ר משה פישר שליט"א, ע"פ דברי הרא"ש ביצה (פ"ב סי' י"ד), דכל עיקר האיסור אינו אלא בנכרי חשוב, "שהוא חפץ ביקרו ומרבה לו מנות", אבל לענייני עכו"מ אין לחוש לריבוי.

[15] ובמסקנת הגמ', שרק 'פלפולא בעלמא' נתן למשה ובניו, ובטבות עינו של משה נתנה לישראל, וכפרש"י שם, "פלפולא בעלמא. להבין דבר מתוך דבר הוא דנינהו למשה, וניהג בה טובת עין ונתנה לישראל", ובתוס' כתבו, 'שיטת חריפות והבינה נמסר למשה רבינו...' וע"ע בבן יהוידע שהארך בביאור מאמר חז"ל זה.

[16] עיין תשובות התשב"ץ ח"ג סימן ל"ז ד"ה עוד כתבת כי מה.

בשנת, הובא בילקוט שמות קס"ח (ובאותה שעה שהמליכוהו, לשיטת הסה"י שבן ל"ח שנה נמלט ממצרים, היה בן כ"ז שנה). וארבעים שנה מלך משה על כוש, עד שהורידוהו בני כוש ממלכותו, מחמת שלא נשא לאשה את המלכה הכושית ואת אלהי כוש לא עבד, כדאיתא בס"ר (ובאותה שעה שהורידוהו ממלכותו, היה בן ס"ז שנה).

ולאחר שהלך מארץ כוש, בא למדין וישב על הבאר, כמפורש בקרא (שמות ב' ט"ו), "...וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר". וכשבאו בנות יתרו והרועים גירשום, ורצו לעשות עמם עבירה, עמד והצילם מידם, וכששמע זאת יתרו, שלח את צרצר בתו שתקרא לו ויבוא אל ביתו, כמפורש ס"ז בקרא שם (ט"ז – כ').

כששמע יתרו כל מה שעבר על משה, נתנו לבית הסוהר בלא לכלכל, וצפורה בת יתרו חמלה עליו ופרנסתו בסתר באותם שנים. וכשעברו עשר שנים והוציאוהו מהבור, ראה את המטה הנטוע בתוך הגן ועקרו, ובעקבות כך נתן לו יתרו את צפורה בתו לאשה, כדאיתא באריכות בספר הישר וילקוט שם (ובאותה שעה היה משה בן ע"ז שנה). ומאז החל משה לרעות את צאן יתרו, כמפורש בקרא שם (ג' א'), "וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ כֹּהֵן מִדְיָן...".

ולאחר שלוש שנים, נתגלה ה' אליו בסנה ואמר לו לירד מצרימה ולגאול את ישראל, ועל אותה שעה נאמר (שמות ד' ז'), "וּמֹשֶׁה בָּן שְׁמֹנִים שָׁנָה... בְּדַבְּרָם אֶל פַּרְעֹה".

ואח"כ ירד מצרימה ועשה את כל האותות והמופתים בפרעה ובכל עבדיו, וקרע את הים והגיז את השליו וקיבל את תורה ולימדה לישראל, והנהיג את ישראל ארבעים שנה במדבר עד לפטירתו בסוף שנת הארבעים בכניסתן לארץ ישראל.

נמצא שגלגולים רבים נתגלגל משה בחייו, מתינוק הנאלץ לברוח מרודפיו, גדילתו אצל פרעה, בריחתו מפרעה, מלך בכוש, אסור בבית האסורים, רועה צאן, מלך ומנהיג ישראל.

ומצער לגלוג מחילות ניצלתי - שלמרות שמנעמה מעמלה הזכות להכנס לארץ ישראל, ואף מקום קבורתו היא בחוץ לארץ, בכל זאת, כשיבוא משיח צדקינו במהרה בימינו, ויחיה את המתים, משה לא יצטרך להתגלגל ולסבול את הצער של הגלגול.

שלעתיד לבוא כאשר יקומו כל הצדיקים לתחיה, איתא בכתובות ק"א א' ע"פ פרש"י, צדיקים שבארץ ישראל קמים מיד, אך צדיקים שבחוץ לארץ, לדעת ר' אלעזר בביאורו של רבי אילעא, עצמותיהם יתגלגלו עד לארץ ישראל, ושם יקומו לתחיה, ובביאורו של רבא, הצדיקים יקומו לתחיה בקברם בחו"ל, וה' יעשה להם נס, שמחילות נעשות להם בקרקע, וילכו ברגליהם במחילות עד לארץ ישראל, ושם מצבצבים ויוצאים (ועי' בעץ יוסף על העין יעקב שם מה שביאר בדעת רש"י).

והנה משה שנפטר ונקבר ב'עבר הירדן', כמפורש בקרא (דברים ל"ד ו'), "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מול בֵּית פְּעוֹר"..., ואינו חלק מארץ ישראל, וכדלהלן שלא זכה להכנס לארץ, יש לדון מה דין מקום זה לגבי תחיית המתים, האם מתֵי מקומות הללו יקומו מיד כבארץ ישראל, בלא גלגול, שהרי מצאנו שעבר הירדן נחשב לדברים מסוימים כארץ ישראל, או היות וכלפי דברים אחרים נחשב כחו"ל, גם לגבי גלגול המחילות יחשב המקום כחו"ל.

בראשונה חשבנו להוכיח מדברי הב"ר (צ"ו ה') בטעם הדבר מדוע יעקב לא רצה להקבר במצרים, שאחד מהטעמים הוא, שלא רצה להתגלגל במחילות, וכפרש"י בראשית מ"ז ל'. ואילו אצל משה שהתורה וחז"ל מארכים ברצונו וחפצו להכנס לארץ ישראל, גם לאחר חיפוש רב לא מצאתי שביקש שיקבר בארץ ישראל מחמת שלא רוצה להתגלגל במחילות, ואולי מכאן ניתן להוכיח מזאת, שלענין זה עבר הירדן כארץ ישראל, שאין מתיה מתגלגלים.

אלא שבתחנומא ואתחנן ו' לכאו' מפורש שלענין קבורה, היחס לעבר הירדן הוא כחו"ל, שאיתא שם, "ומפני מה נקבר [משה] בחוצה לארץ, כדי שיהיו המתים שבחוצה לארץ חיין בזכותו שנאמר (דברים ל"ג כ"א), וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ וגומר".

ויעויין בתשובות התשב"ץ חלק ג' סימן ה', שהארך להוכיח בראיות רבות, שעבר הירדן חשיב לענין גלגול מחילות כחו"ל. ואחת מהוכחותיו הוא, ממה שהתנחומא השווה שם משה רבינו לדור המדבר לכל דברי ענין מיתתם, וכפי שדור המדבר נקברו בחו"ל, כך גם משה רבינו נקבר בחו"ל.

ועוד, שבכתובות ק"י א' איתא, שרב זירא אמר אודות קבורתו בא"י, "דזכתא דמשה ואהרן לא זכו לה, אנא...". הרי שהוושוו מקום קבורת משה לקבורת אהרן, ואהרן נקבר בגבול ארץ אדום, ולא נכנס אפילו לארץ סיחון ועוג [והוסיף הארוך שם להוכיח ולבאר, שרוב מעלותיה של ארץ ישראל, אינם קיימים בעבר הירדן].

העולה מהנ"ל, שלכאורה משה יצטרך לעבור ולהתגלגל בגילגול מחילות. ולפי"ז קצת צ"ב, מדוע משה לא הזכיר טענה זו, בתוך שאר טענותיו שהארוך לטענן. במיוחד שיעקב אע"פ לא נמנע מלחשב טענה זו בבקשתו מבניו שיעלוהו לקבורה בארץ ישראל.

ובעת שעיקסתי בסוגיא דא, בס"ד מיוחדת הראה לי הרב רובינשטיין שליט"א (מקרית ספר), את חידושו של המב"ל, בספרו בית אלוקים (שער היסודות, פרק ו"ה, ד"ה אמר רב מאיר), שמשה רבינו וכל דור המדבר, לא יצטרכו להתגלגל במחילות, שכתב, "נראה כי יש לנו מקום לומר, כי משה רבינו ע"ה ודור המדבר, יחיו במקום אשר נקברו בו ויעלו לארץ ישראל, וזה מפני שהיו בכר עולים לארץ ישראל בדרך מצוה, והפסיקם חטא המרגלים ונגזר עליהם במדבר הזה יתמו ושם יָמותו. ולכן ראוי שישלימו דרך מצותם שיחיו במקום אשר שם מתו ויעלו, כמו שהיתה כוונתם מתחלה, וכ"ש משה רבינו ע"ה, שנתאוה לקיים מצוה עלייה לארץ ישראל לקיים מצות שבה, שהוא ראוי שתתקיים מחשבתו בפועל ויקיים מצות העלייה לארץ ישראל בגוף ובנפש הוא וכל דורו".

והוסיף וכתב, "וכן אפשר לומר בכל הצדיקים אשר היו עולים בדרך מצוה לארץ ישראל, ובא עתם בדרך ומתו, בפרט שם היתה המיתה מחמת אונס הדרך, גם כי שלוחי מצוה אינם ניזקוין וכו', היכא דשכיח אונס שאני, וכיון שכוונתם היתה לע

סיפור ושאלה בצידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם רש"י.

הזקנים נוהגים לומר, שהחכם הוא זה הרואה בקרעי הבד שבידי החייט, את החליפה היפה והמהודרת שתתפר מהם. בשברי העצים שבידי הנגר, את הרהיט המפואר שיבנה, בזרועים שנזרקו בתוך האדמה וכוסו בעפר, את השבלים המלאות והטובות שיצמחו.

והחכם הגדול, כך הם מוסיפים לומר, הוא מי שמצליח לראות את היופי והמיוחדות שב'בור השכונה", זה שאינו יכול לשבת ומקמט רגעים במקום אחד, ההוא שחלון שבור משמש כעדות על ביקורו במקום, ועץ המתנדנד בחוזקה, אות וסימן שהוא בצמרתו, ומכנס קרוע ונעל פעור בו מציצים האצבעות, הם הזכרונות שנשארו ממה שנקנה אמש עבורו בדמים מרובים, באותו ילד שנקרא בפה כל 'ידו בכל ויד כל בו', ששום אם לא מאחלת לעצמה כמותו, גם לא אמו מולידתו.

אותם זקנים שכבר עברו את רוב שנות חייהם, יכולים למדינו מורחות חיים בנסיון לראות את העתיד, הם אלו שראו ילדים שבימי נעורם היו שובבים גדולים, ואף כשגדלו נשארו בשובבותם, להקים מקומות של תורה, למסור שיעורים ולהרביץ תורה. יחד עם זאת, זכור להם אותו ילד מיוחד ופלאי שלמד עמם אצל המלמד, תמיד היה הטוב שבכולם, עשה את כל מה שאמרו לו, מעולם לא איחר ואף לא התחצף, אלא 'שב בצנעה ולמד מאד' אז שיחק, ובכל עת היה המלמד מצביע עליו באומרו, 'כזה ראה וקדש', וכעת לאחר יותר מחמשים שנה, יש להם את היכולת לומר, שלפעמים המציאות המרה מתבררת ש'כזה ראה ואל תקדש', אין שום הוכחה לכך שיגדל תלמיד חכם בישראל. עדיין צרוב להם בזכרון ההלם שהיה להם כשנודע ששנים ספורות לאחר שסיים את התלמוד תורה, פרק מעליו אותו תלמיד עול תורה ורוב מצוות, ולבסוף יצא ממנו קצב גס ורע מעללים שהכשיל רבים באכילת נבילות וטריפות. ואילו מאותם שובבים שלא ידעו מנוחה לנפשם, חלקם יצאו רבנים חשובים, ואחרים עסקנים העוסקים בצרכי ציבור באמונה, או בעלי ממון שידם פתוחה לכל דבר מצוה, כשהצד השווה שביניהם, שכאז כך היום, למרות הגיעם לימי הזקנה והשיבה, עדיין לא מצאו מנוחה לנפשם, רוחם הסוערת מעצירה אותם ורודמתם מעשייה לעשייה.

המאמר שהיה שגור בפי אמו של יחיאל אלעסצובורעכטער*, ונתן לה את הכח להתמודדות עם בן יקיר שזכתה בו, היה מה שסבה הקשיש אמר פעם, זמן קצר לפני פטירתו, "העולם אומר 'אם לא יועיל לא יזיק', ואני שמעתי מרבותי, 'אם לא יזיק לא יועיל', שילד חמד שאינו עושה דבר, יתכן ומצוי שגם בגדלותו לא יועיל, אבל אלו שבימי נעוריהם מזיקים, בעזהי"ת יבוא היום ויתחילו להועיל, ובמידה כפולה ומכופלת".

כח רב שאבה האם ממאמר זה, אך לא היא בה בו די. הנסיונות שנתנסתה האם בימי חייה, במיוחד בגידול בנה יחידה זה, מה גם שגידלתהו בלא אב, שיעזבה לאנחות בגיל צעיר, כשנפטר באופן פתאומי זמן קצר לאחר לידת בנו, כל זאת ועוד, היו לה כמעמסה כבדה שבקושי יכלה להתמודד עמה. אך זאת ידעה נאמנה, שאבי יתומים ודיין האלמנות נושא עמה את המשא הכבד, ובזכות אמונתה החזקה והבהירה, הצליחה לעבור את התקופה הקשה בגידול בנה.

מעט לאחר שנכנס יחיאל בעול תורה ומצוות, הוא החליט בליבו שהגיע הזמן להפסיק עם שובבותו, ולעסוק בתורה ולגרום נחת רוח לאביו מולידו שבשמים, ואף לאבינו שבשמים. ההתחלות היו קשות עד מאוד. לא בנקל היצר הרע ויתר על כזה כלי שהיה כבר בידיו, אך לאחר מלחמה קשה וארוכה הצליח יחיאל להוציא מעצמו את המשיכה לתעלולים והשתוללויות, במיוחד על ידי שיצר לעצמו את המשיכה והצמאון לידיעת התורה ודקדוק ההלכה. התענוג והמתיקות שהיתה לו מלימוד התורה, מהבנת סוגיא בבהירות, מהברקת חידוש מיוחד, היו עשרת מונים ויותר על פני ההנאה מתעלול והשתובבות. בסייעתא דשמיא זכה, ששכחו לו עוונות קדמונים, וקיבלוהו לאחת מהישיבות המובחרות שהיו באותה שעה.

לעתים, כשיחיאל היה רואה שקשה לו מידי, בעצת רבותיו הוא היה הולך אל היער הסמוך לשיבה, משתולל בו מעט, מטפס על עצים ורץ על הגבעות, כך שהיה מרגיש שחרור קצר מהמסגרת המחייבת, ולאחר מכן היה חוזר לתלמודו, ביתר שאת וביתר עוז.

באותם ימים כבר ראתה האם היאך דברי סבה הקשיש היו כדברי נביאות. נחת רב רווחה מבנה יחידה כל הימים, שהיוו עבורה תשלומי 'ארבעה וחמשה' על צערה ויגונה בימי ילדותו. בתקופה זו כבר היו רבים שקינאו באמו שזכתה לבן מיוחד כמותו, ובירכוה בכל עת בברכת 'אשרי יולדתו'.

השנים עברו ויחיאל כבר הוכתר בכתרה של תורה, במיוחד שמידותיו המיוחדים התעדנו עוד ועוד, ומכח התגברותו הקשה זכה שנפתחו לו שערי אורה, ובהתמדתו הנפלאה הצליח ללמוד מסכתות הגמרא ופרקים רבים, עד שבצדק קנה את מעמדו ושמעו הטוב אשר הלא כשמן טוב, ובהגיע עת דודים, זכה למצוא זיווג הגון, את בת גילו, ולהקים עמה יחד בית נאמן לה' ותורתו.

שנות נישואיו הראשונים עברו עליו באושר רב. הוא הרגיש שמחה במה שיש לו, עד שדימה את עצמו כמי שזכה לשני שולחנות, תורה וגדולה במקום אחד, ופרנסתו המרווחת הספיקה לו כדי צרכיו, ללחם צר ומים לחץ, וכל עוד שבני ביתו הסתפקו במה שיש, הרגיש שאין עשיר גדול ממנו.

כל אותם שנים, נפשו הסוערת של ר' יחיאל מצאה מנוח בעמל התורה, ויחד עם זאת, שובבותו התפרצה מידי פעם, באיגרון והקמת מוסדות לתורה וחסד, כאשר כל 'בין הזמנים' יצא עם רעיון אחר להגברת התחמדה או עמל התורה. כמה וכמה ישיבות הוקמו על ידי פעליו, כשדחף ועודד אף אלו המתאימים לכך, להקים מקומות של תורה, כשהוא מסדר לה צוות מיוחד ומקום מתאים ואף משכנע הורים שישלחו את ילדיהם לאותם מוסדות תורה, כאשר הוא עושה כל מה שבידו להקימם ולבססם עד שיעמדו בכוחות עצמם.

כשעברו עוד יותר מעשור, ומשפחתו גדלה בברכת ה' בעוד ועוד בנים ובנות, וכבר לא היה בידם את הפרוטות הדרושות לקנית לחם לפי הטף, חשב בדעתו שעליו למצוא לו איזה שהיא הכנסה, שיהא בשיעורה די לפרנסת בני ביתו בנחת, ומאידך, שלא יצטרך לקבוע עבורה שעות בכל יום, אלא איזה שהוא רעיון, שבמעט זמן והשקעה, יוכל לסיים את קללת 'בזיעת אפיך תאכל לחם', ולא יטרד כמעט מתלמודו.

במחשבות אלו עלה ר' יחיאל לבית מורו ורבו, מרן שליט"א, לשמוע ממנו דעת תורה, את הדרך אשר ילך בה והמעשה אשר יעשה. בעודו ממתין יחד עם רבים אחרים שבאו גם הם לשמוע דעת תורה, פגש את ר' טוביה געמוצעטפונחובות#, אחד מחברי האישיבה, שהיה מבוגר ממנו בכמה שנים וטובות, ויצא שמעו כבר באותם ימים כתלמיד חכם מופלא, וכעת בראותו, נדמה היה עליו כעין שיש לו יכולת גדולה או אירע בו אסון, והוא כורע תחת עולו ועומד להתמוטט.

ר' יחיאל ניסה לדבר מעט על ליבו של ר' טוביה, וראה שליבו בל עמו. לאחר כמה דקות שיחה החל ר' טוביה לספר, שיגונו הרב בא בזכות ברכת ה' שחנונו בבית מלא בנות, אלה כבר יכול לפתוח 'סמינר', ובעוד הוא עומד לאחר נישואי בתו השלישית, וכבר הרבייתי עומדת על הפרק, ולרש אין כל כי אם כמה מאות אלפים של חובות.

הבעיה המרכזית, טען ר' טוביה, שהמציאות הקיימת כיום, שבכדי לחתן בנות צריך להתחייב חלק נכבד של דירה כאן בעיר התורה והחסידות, וכידוע מחיר 'חורבה' בקצוות של העיר עולה סכום אגדי, ועל אחת כמה וכמה כשאבדך צריך לרכוש כמה וכמה חורבות, פעמים רבות עלי ידי זה הוא עצמו נהפך להיות חורבה. הוסיף ר' טוביה ואמר, שאפילו יהודים העובדים לפרנסתם וחסכו מפתם כל השנים, קשה להם מאוד לעמוד מול הוצאות אגדיות כאלו, ומה נאמר אנו, אברכים העוסקים בתורה, שבכל השנה הפרוטה אינה מצויה.

ישנו אימרה עצובה המתגלגלת בציבור, שעל כל אמבולנס השועט בדרכו לבית החולים באזעקה מיילדת ובצפירות רמות, יש לאחל 'מזל טוב'. שהרי מדובר או בילודת אם באירוסין, שהשייכות בין אמבולנס לאירוסין הוא, שלאחר שאחד הבוכיות התחייב על סכום עתק, הוא לקה בליבו וכעת מתנוח ויש להם דירה בחולים הקרוב באמבולנס זה.

האמת היא, שהציבור טוען שאין מנוס אלא להתחיל להתגורר בערים אחרות, בהם מחיר דירת שלשה חדרים זולה במחצית מחורבה בעיר התורה, אבל כמה נסיונות שלל עסקנים להקים שכונה בתוככי עיר חילונית, נידונו לכשלון מוחץ, וכל אלו שהלכו אחריהם ורכשו שם דירות, איבדו את כספם.

תוך כדי שיחתם נכנס יהודי נוסף לבית מרן שליט"א, ור' טוביה שהכירו שיתף אותו בשיחתם. יחד עמו השתתפו עוד כמה מתמיהים בשיחה, שכל אחד מתנה את צרת הדיור מזירת אחרת. האחרון שנכנס סיפר, שהוא היה אחד מאלו שרכשו דירה לבתו לפני כשנתיים באשקלון, כשהיעסקנים ניסו להקים קריה נאמנה בפאתי העיר, מאחורי בית החולים ברזילי, מקום מרוחק מכל מרכז שאינו שומרי תורה ומצוות, ובתוכניתם היה שזה יפתור את הבעיות של הדיור של הציבור, אך לצערנו הרב התוכנית לא הצליחה, וכעת הזוג מתגורר בעיר התורה ויש להם דירה באשקלון שאין להם מה לעשות עמה, מלבד להשכירה לאינשי דלא מעלי בסכום מגוחך.

במחלך השיחה ביניהם הגיע תורו של ר' יחיאל להכנס לחדרו של מרן שליט"א, והוא החל לפרוש בפניו את ספקו בדבר האם עליו לנסות לעשות איזה שהיא שתדלות, שלא תקטוף אותו מעץ החיים של עמל התורה, ולא תייבש אותו ממעיין החיים של לומדיה.

לשאלת מרן שליט"א היכן הוא חושב למצוא דבר בו נראה לו שיוכל להתפרנס, ומאידך הוא לא יגזול לו רבות משעות תלמודו, השיב ר' יחיאל, שבסייעתא דשמיא הוא זכה לראש חריף בעל רבינים ומגוונים, והוא חושב שיוכל לשמש כיועץ לרעיונות שלי פרנסה, ולקבל אחוזים מהרעיונות.

כשראה ר' יחיאל שמרן שליט"א לא השתכנע מתשובתו, הוסיף ואמר, שבעת ההמתנה להכנס לרב, התפתחה שיחה בין המתמיהים, כשרבים מהם מתאוננים על המצב הקשה בתחום הדיור, שלטענתם זו גזירה שאין רוב הציבור יכול לעמוד בה. מרן שליט"א הנהן בראשו בהסכמה, שהרי מי כמוהו יודע עד כמה קשה גזירה זו. כמה משפחות איבדו את אביהם כשליבו לא עמד במעמסה, וכמה אחרים 'רק' לקו בליבם. ועוד רבות שכל סדרי בראשית השתבשו אצלם.

הוסיף ר' יחיאל ואמר, באותה שעה חשבתי בליבי, שעיקר הדבר שכל הרעיונות חילונית, ודבר זה כמדומה שלא יקל, אף שהמקום הוא בקצה העיר, במקום שומם, בכל זאת אנשים חוששים ולא מסכימים לבוא, מחמת דברי רבי יוסי בן קיסמא הטבועים בלבבם מקטנותם, שדחה על הסף את הצעתו של אותו אדם שפגע בו והציע לו שיגור במקומו ויתן לו אלף אלפים דינרי זהב ומרגליות, ואמר לו, "אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות, איני דר אלא במקום תורה".

זכורני, שבאחת השיחות בשיבה, הראש ישיבה שאל, הרי עם אלף אלפים דינרי זהב ומרגליות ניתן להקים הרבה מקומות תורה, ומדוע רבי יוסי שלל על הסף את ההצעה. אלא תירץ הראש ישיבה, שאותו אדם לא הציע להקים מקומות תורה חדשים, אלא רצה שרבי יוסי יבוא ויגור אצלו, במקומו שאינו של תורה, ועל כך השיב רבי יוסי, שאף אם יתן לו כל כסף וזהב שבעולם, הוא לא יבוא להתגורר אלא במקום תורה.

דברי הראש ישיבה הללו הזכורים לי מאותם הימים, אמר ר' יחיאל, צרובים בליבי עד היום הזה, ותמיד חשבתי בליבי, מדוע לא ניתן להקים עיר חדשה אי שם בשום מקום, שתהיה מקום של תורה. על כן רציתי להציע בפני הרב רעיון מקורי, לארגן קבוצת משקיעים בעלי ממון, שירכשו שטח גדול אי שם, ויקימו עליו עיר ואם בישראל, שיסודה והמטרה שתעמוד בראש המיסדים תהיה, להקים מקום תורה ועיר לבני התורה.

הקמת עיר אינה דבר פשוט כלל ועיקר, אמר מרן שליט"א, ובודאי שלא ניתן לעשות שלום עד לדי השקעה של כמה שעות פה ושם בלא לבטל את הקביעות בתורה ועבודה. אינו דומה הקמת שיבה קטנה, שזהו דבר שיש לך בו נסיון רב, לבין לארגן הקמת עיר. כך שקשה לי לעיצך לעשות דבר זה, כי הוא יוציאך מבית המדרש ויהפוך אותך מבן תורה לסוחר, ולמרות שהדבר חשוב עד מאוד, ועל ידה תוכל להציל רבים וטובים, בכל זאת, לא אוכל לתת את ידי להוציאך מבית המדרש.

ר' יחיאל יצא מבית מרן שליט"א בהרגשה מעורבת, מצד אחד הוא שמע ממנו עד כמה חשובה תורתו ועמלו בתורה, שלא תמיד הוא הערך יחד בשיעור הנכון. חשיבות הלימוד התחדד לו, כאשר עמד על כף המאזניים עזרה וסיוע לאלפי משפחות בני תורה ועמליה, כשאצל חלקם הוא בגדר פיקוח נפש נמור. מול האפשרות הזאת יעזוב את תלמודו, הדעיף מרן שליט"א את תלמודו, אם כן חובה עליו להתחזק עוד ועוד בלייבר את תלמודו, ולהקפיד עוד יותר שלא לבטל מקביעותו בלימוד התורה בשום אופן.

יחד עם האח הוא שמע בדברי מרן שליט"א, עד כמה הדבר כן חשוב ונצרך לעשותו. קול דמי שומרי התורה והמצוות זועקים! יש צורך דחוף בשינוי המצב של הדיור בציבור. עליו למצוא מאן דהוא ולשכנעו ברעיונו כדי להציל את ההורים שילדיהם בגרו ולשונות את המצב.

לאחר כמה ימי מחשבה, עלה לו' יחיאל רעיון. הוא החל לברר בשעות הפנאי אודות מקום בה ניתן להקים את אותה עיר דמיונית שעליה הוא חולם זה תקופה ארוכה, ומצא מקום המרוחק בשיעור סביר מכל יישוב אחר, ומאידך הוא נמצא במרחק נסיעה לא ארוכה מעיר התורה, ולאחר שהיו בידו הממצאים הללו, אסף וכינס יחדיו כמה מחברים, עיונסקים במסחר חלק מזמנם, וידע עליהם שמלבד החוש המסחרי שיש להם, הם זכו בחוש מיוחד לעזור ולסייע לאחרים, והציב בפניהם את הנתונים כאשר הוא הכין להם תוכנית ברורה של אפשרות ריוח והפסד, סיכוי מול סיכון, כאשר לדעתו ישנו יתרון גדול לצד ההיון והסיכוי.

כמה וכמה פעמים נפגשו החברים יחדיו לדון בדבר הרעיון המקורי, כאשר בין פגישה לפגישה גם ר' יחיאל וגם חבריו ברורו פרטים נוספים על עצם העסקה. כמו כן הם נפגשו עם אנשי בעלות בכדי לברר את היכולת לקדם רעיון כזה, ולאחר כל הבירורים והחקירות עדיין לא הצליחו לבוא לידי הכרעה.

לא קל היה לו לשכנע את חבריו, הן חששו להכנס להרפתקאה הזו, כאשר אם חלילה היא תכשל, מלבד מה שיפסידו את כ'כספם ויהפכו לעניים מרודים, עוד יפילו עמם יחד מאות משפחות שיפסידו את פרוטותיהם האחרונות. בסיום סדרת פגישותיהם, כאשר שלושה חברים פרשו, החליטו יחדיו חמשת החברים שנשארו, שהם יכנסו לבית מרן שליט"א, יפרשו בפניו את כל הצדדים, וכ'כל היוצא מפיו יעשה.

מרן שליט"א שמע את הבריהם, התעניין רבות בדבר הסיכונים יותר מאשר בסיכויים, באפשרויות ההפסד וההתמודדות עמהם, יותר מאשר באפשרויות הריוח, ולאחר ששקל היטב את הענין, הביע להם לחיוב, שכדאי הדבר וראוי, והוסיף וברכם, שהזכות הגדולה שבתוכניתם זו לעזור ולסייע ללומדי תורה ולעמליה ולכל שומרי התורה והמצוות, כדאי היא שתגין עליהם מכל צרה וצוקה ונגע ומחלה.

בצאתם מבית מרן שליט"א, סיכם ר' יחיאל עם ידידיו, שהיות והוא אינו מסכים לוותר על תלמודו לצורך מצוה זו, אשר על כן, עיקר העסק יהיה תלוי בהם, ורק כאשר יצטרכו אותו, הוא יבוא לסייע בעדם.

חמשת השותפים נכנסו לקדחת עשייה, הם הקימו חברה משותפת על שמם, שבמסגרתה יקימו את העיר. וכמו כן השיגו סכומי עתק בכדי לרכוש את השטח, סדרו את כל התחליכים הבירוקרטיים בכדי להסדיר את חוקיות הבנייה, ולאחר מכן יצאו עם הרעיון בקול רעש גדול, כאשר מרנן ורבנן גדולי ישראל שליט"א תמכו בהם ועודדו את שומעי לקחיהם להצטרף אליהם ולרכוש דירה במקום תורה החדש שעומדים להקים.

מאחורי הרעיון של תמיכת מרנן ורבנן, עמד ר' יחיאל. הוא היה הרוח שדחפה וקידמה את הפרוייקט. אכ"ל שעות 'בין הסדרים' הקדיש למטרה זו. הוא עצמו שיכנע את כל חבריו וידידיו להצטרף להצלחה. הוא כתב מאמרים מיוחדים על המעלה במקום תורה חדש, לא כמו עיר התורה שהיא סמוכה אל כל פתחי גהנום מכל צדיה, ובודאי לא כמו פלטרין של מלך, שלצערנו הרב שועלים הילכו בו.

הציבור שבתחילה קיבל את הבשורה בחשדנות מהולה בספקנות, השתכנע אט אט שזה הרעיון דמצוקת הדיור. במשך כמה חודשים הצטרפו מאות רבות של משפחות לפרוייקט, שחתמו על חוזה לרכישת דירה עם החברה, ותוך זמן קצר החלו טרקטורי הענק בכיבוש המקום והכשירו לבניה. כל אותה תקופה עבדו אדריכלי ומהנדסי החברה על הכנת תוכניות בניה מתאימים, וכשנה לאחר שהעיר יצאה בקול רעש גדול, כבר החלו בחפירת היסודות לבתים שיבנו בעזהי"ת.

במהלך תקופת הבניה, פקד זעזוע כבד את שוק הבנייה בארץ הקודש. חברות רבות ותיקות, נפלו ופשטו רגל בקול רעש גדול, ורבים חששו שחברת הבניה החדשה אף היא תיפול חלילה. אך ברכותיהם של מרנן ורבנן שליט"א היו עבורם כתעודת ביטוח והגנה, שלמרות שכמה פעמים הם כמעט נפלו, בכל זאת, חסדי ה' כי לא תמו, החברה שרדה את הקשיים ובסיומה של השנה הנוספת, כבר עמדו הבנינים על תילם, והחלו לדבר על איכלוס קרוב בעוד כמה חודשים.

באותה העת חשבו ראשי החברה ובוני העיר, שאם ברצונם שהעיר אכן תהיה מקום תורה, עליהם ללמוד מעיקב אבינו ששלח את יהודה להקים ישיבה בטרם ירידתם מצריימה, ולעשות כן גם במקומם, להקים ישיבה יחד עם האיכלוס הצפוי.

את המשימה למצוא ישיבה שתסכים לעקור ממקומה לעיר החדשה, הטילו על ידידם ר' יחיאל, שלקח את הענין במלא הרציונות, והחל לחזר אחר ישיבה שתסכים לכך. בכדי לשכנע את ראשי הישיבה בכדאיות המעבר למקומם, הציעו יזמי ובוני העיר, שמלבד מה שהישיבה תקבל שטח לבנות עליו בנין קבע, הם מתחייבים לדאוג לישיבה למקום זמני מרווח, לבית מדרש וחדרי שיעורים, מקומות לינה ואכילה, כל מה שהישיבה צריכה, במשך עד חמש שנים, ללא תמורה.

ר' יחיאל הבין שאין לו מה לגשת עם הצעתו לראשי ישיבה שיש להם בנין קבוע משלהם, שהרי עדיף להם מקומם הקבוע על פני הצעה זו, ולכך בירר אודות ישיבות שעדיין אין להם משכן קבוע משלהם, והצעה זו, שלא זו בלבד שיחסכו במשך חמשת השנים הבאות את דמי השכירות הגבוהים שהם משלמים מידי חודש בחודשו, עוד יקבלו מגרש לבנות עליו את שעיבתם, ואם ינצלו את החסכון בדמי השכירות, בכסף זה יוכלו לבנות את בנין הישיבה ברוב פאר והדר.

ראשי ישיבות רבות שאליהם פנה ר' יחיאל עם הצעתו, השיבו מיד בשלילה, אחרים הסתפקו בדבר, והיו כמה ראשי ישיבות שפנו מעצמם אל ר' יחיאל, כששמעו את ההצעה מידידיהם, אלא שאותם דחה ר' יחיאל, שלעת עתה העדיף למצוא ישיבה כלבבו.

כשעברו כמה שבועות וחודשים, ועדיין לא מצא ר' יחיאל ישיבה כלבבו, פנה אליו אחד מידידיו וסיפר לו אודות ישיבת 'עמלי התורה', המיועדת לחיזוק בחורים חלשים, ומשקיעה רבות בלעודדם להיות עמלי תורה, אשר משכנה הישן והרעוע היה בפאתי עיר שתושביה אינם שומרי תורה ומצוות, ועל בתים ישנים אלו הם שילמו סכום עתק בכל חודש, והציע בפניו שיתכן מאוד וראש הישיבה יקבל את הצעתו.

ר' יחיאל אמר לידידו, שהוא יציע את ההצעה לאותו ראש ישיבה, ואם הראש ישיבה יענה בחיוב, הוא יברר אודות ישיבתו, ואם הישיבה היא לרוחו ומתאימה למקום התורה שברצונו שיוקם, בשמחה ישמח לעזור ולסייע להם.

ראש הישיבה שקיבל את ההצעה מאותו ידיד, נסע לבית מרן שליט"א, ושאלו בדבר ההצעה שבאה לפתחו, האם עליו לעזוב את אותה העיר בה מוקמת ישיבתו, למרות החיזוק שהיא מביאה לבני המקום, על פני המעלה שהבחורים ילמדו בעיר של תורה ובני תורה. מרן שליט"א השיבו, שדבר פשוט הוא שכדאי לקבל את ההצעה ולהעביר את הישיבה לעיר התורה, ולימוד התורה בקדושה ובטהרה תוסיף רבות לעלייתם של בני הישיבה, ואף הישיבה תצליח שם הרבה יותר.

אחרי דברו הברורים של מרן שליט"א לראש הישיבה, הוא השיב תשובה חיובית מיידית לידידו של ר' יחיאל, בדבר נכונות הישיבה לעקור ממקומה לעיר החדשה של בני התורה.

ראש הישיבה המתין לתשובה מאת ר' יחיאל, אך זו בוששה לבוא. כשעברו עוד כמה שבועות, בהם אותו ידיד לא קיבל עדיין תשובה חזרה מר' יחיאל, כשהם נפגשו שאל הידיד את ר' יחיאל, מדוע אתה מעכב את תשובתך לראש הישיבה אודות העברת הישיבה. כשר' יחיאל ניסה להתחמק, הוסיף הידיד ואמר, שלאחר דבריו המפורשים של מרן שליט"א אודות המעלות שיש לישיבה ולבני הישיבה בהעברת הישיבה למקום, יתכן ויש בזה חוסר דרך ארץ לא לשמוע לדעת מרן שליט"א.

האמת היא, השיבו ר' יחיאל, שמלכתחילה לא רציתי לומר לך את הסיבות בשלהם אני נמנע מלתת את המקום לישיבת עמלי התורה, אך לאחר ואתה מכריח אותי בטענת 'חוסר דרך ארץ' שאיינני שומע לדברי מרן שליט"א, אין לי ברירה אלא להשיב לך, שאני בעצמי הייתי אצל מרן שליט"א ושאלתיו האם עלינו להציע את המקום לישיבת עמלי התורה, והוא השיב לי בשלילה...

לא יתכן, אמר הידיד, אני בעצמי נסעתי עם ראש ישיבת עמלי התורה למרן שליט"א, ושמעתי באוזני איך מרן שליט"א מונה את המעלות שיהיו לישיבה במקום, והיאך אתה אומר שמרן שליט"א אמר לך שלא. אולי לא שאלת את השאלה בצורה נכונה, או שבטעות החלפת את ישיבת 'עמלי תורה' בישיבת 'לומדי תורה', שאין תואר ישיבה שייכת כלל למוסד זה, בשל ערבוב הקודש עם החול, ודעותיה לכל דעתו החריפה של מרן שליט"א אודותיהם.

ידידי היקר, השיב ר' יחיאל, לא טעיתי ולא הלחפתי בין ישיבה למוסד, ועם כל זאת איני יראה כלל סתירה בין שני התשובות שהשיב מרן שליט"א, והאמת היא שכעת בשל סערת הרוחות בהם אתה נתון, לא תוכל להביניני, אבל עד שבת קודש, כשהסערה תשכח מעט, אני מאוד מקוה שתוכל להבין את הדברים, במיוחד שכפי שאני מכיר, הנך יראה שמים המקפיד קלים את דברי השו"ע באור"ח סי' רפ"ה ס"ב, שיר"ל שומד את הפרשה בנים מקרא ואחד תרגום עפרש"י.

תודת המערכת נתונה
להרב ע.ש. שליט"א
על הסיפור המתפרסם בגליון זה.

מנין בפרשתינו עפרש"י יבין הידיד היאך יתכן ואין סתירה בין שני הוראותיו הלכאורה סותרות של מרן שליט"א?

אלעסצובורעכטער – השובר ומשחית הכל. **געמוצעטפונחובות** – הסחוט מרוב חובות.

תשובה ל"סיפור ושאלה בצידו" משבוע פרשת מצרע

בתשובה לשאלה, מנין בפרשתינו עפרש"י הגיע ר' זבולון למקשנתו, שעל אף שאינו כהן ואינו בכור ואף לא קנה את הבכורה מאחיו, כשיבנה בית קדשינו ותפארתינו במהרה בימינו, יוכל להקריב בעצמו את קרבן תודתו לה' על ספרו שזכה לחבר. ר' זבולון הגיע למקשנתו שהוא יוכל בעצמו להקריב את קרבנו בבית המקדש, ואינו מדברי רש"י "ד"ה ב, עפ"פ, "ולקח הכהן את הכבש האחד והקריב אתו לאשם ואת לג השמן והניף אתם תנופה לפני ה'", וביאר רש"י, "והקריב אתו לאשם. יקריבנו לתוך העזרה לשם אשם, להניף, שהוא טעון תנופה חי". מבואר בדברי רש"י, שלשון 'הקרבת קרבן' אינו בהכרח שחיטתו וזריקת הדם אלא אף הישראל לעשות, ואדרבה, מצוה בו להביא את קרבנו אל העזרה, וזו היתה כוונת ר' זבולון בדבריו, שיזכה בעצמו להקריב את קרבן תודתו, שהוא בבריאות גופו יוכל להקריבו לעזרה לשם קרבן.

בענין מה שכתבנו ב'סיפור' בשבוע פרשת מצרע, אודות מנין הבהמות הטהורות שנכנסו לתיבת נח, בה כתבנו מעט בחריפות נגד המציירים והמלמדים שהיו רק שבע בהמות טהורות מכל מין, כאשר לכאורה הוא פסוק מפורש שהיו שבעה זכרים ושבע נקבות מכל מין, וכן להדיא במדרש ובדברי רבותינו הראשונים. דברינו אלו נכתבו למרות דברי ה'צדה לדרך' עפרש"י, שדברי הועתקו בשפתי חכמים שם, הכוחב שראה בספר אחד שלא כדעת המדרש, שהיו ארבעה זכרים ושלש נקבות, ויחדיו שבע. וזאת מכמה טעמים. א. שדעת רבותינו [כנכתב בספר תולדות רבינו הגר"ז מבריסק ז"ל, וכן נמסר מפי השמועה בשם רבים מגדולי ישראל], שהדרך המסורה לנו ללמד את התורה לתינוקות של בית רבן, היא רק כדרך שפירשו חז"ל בגמ' ובמדרשים. ב. דבר ברור הוא, שכל אותם ציירים ומלמדים שלימדו כן, לא יסדו את דבריהם על הצדה לדרך, אלא בטעות יסודם, ולכך, בהתייעצות עם תלמידי חכמים ומחנכים ידועים כתבנו הדברים כן, ויש"כ לכל המעירים והמאירים.

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם וטלפון
עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד לפקס' 9741115 - 972-8 +(24 שעות)
או לפקס 1-732-3634947 או למייל yaepstein@aol.com עד יום ב' בערב בלבד.

הפרסים לשבוע זה: ספר "כל בו", הוצאה חדשה, ד"כ.
עוד שלושה זוכים נוספים, כל אחד בספר **"סדר עולם רבה השלם וסדר עולם זוטא השלם".**
הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בצידו": שלושה זוכים, כל אחד ב**"נצור לשונך".**
להערות, הארות ותגובות וכל עניני העלון, יש לפנות לפקס' הנ"ל.
לתרומות, הנצחות והפצה ניתן לפנות למערכת

שפות הזוכים לפרשת מצרע:
הרבנים \ הבה"ח
ביטון א. – מודיעין עילית – שולחן שלמה להגרש"ז - שבת, נ"כ.
כנוס י. – בני ברק – והגדת - הגש"פ מאוצרותיו של הגר"י גלינסקי שליט"א.
הנד י. – קרית ספר – והגדת - הגש"פ מאוצרותיו של הגר"י גלינסקי שליט"א.
אנגלרד י.ג. – בני ברק – והגדת - הגש"פ מאוצרותיו של הגר"י גלינסקי שליט"א.
כהן ש. – קרית ספר – והגדת - הגש"פ מאוצרותיו של הגר"י גלינסקי שליט"א.
דיין מ. – מודיעין עילית – ספר החינוך.
מאיוס ש. – ירושלים – ספר החינוך.
הודעה נשלחה/תשלח לזוכים. (במהלך החודש הקרוב)

לתקופת נסיון, ניתן לקבל כל שבוע את העלון **בפקס** או **באמיילי** (ללא תשלום). המעוניינים לקבלו, ישלחו את שמם וכתובתם בכתב ברור, בתוספת מס' טלפון לבירורים, לפקס המערכת או למייל:
yaepstein@aol.com

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל

הסיפור לא נכתב ולא נערך למעשה, ואין לסיק מסקנות הלכתיות או הנהגתיות מסיפור הדברים.